

KNJIZEVNE

NOVINE

LIST ZA KNJIZEVNOST, UMETNOST I DRUŠTVENJA PITANJA

Godina VIII. Nova serija, br. 47

BEOGRAD, 26 JUL 1957

Cena 30 din.

Isidora SEKULIĆ:

MILAN RAKIĆ JOŠ JEDARED

Rakićeve se pesme preštampavaju. Ako zapitate u prodavnicu, kazaće vam: — Kupuju knjigu studenti, daci srednjih škola, profesori naročito oni koje zanima srpski jezik u poeziji ranije i sada, kupuju knjigu radnici, i ljudi i žene. — No javi li se knjiga u izlogu, evo beleška malo mrgodna ili malo sažaljiva, tačno u stopama ranijih mrgodnih ili sažaljivih. Život još hoće Rakića, literaturna ga, izgleda, neće više. Epigramska situacija. Možda bi beleškaru godila ova narodna: „Uvjenula žuta kruška, preciknuo žubor potok“. Rakić je mrtav, deo njegovih pesama pomalo se senkom perekriva. Tačno ono što biva sa svim piscima koje neće njihova savremenost, ili koje neće naredna savremenost. Druge teme, drugi jezik, druga abzučka, druga stilistika, drugi „jad i svad“ — današnja rima — druge sreće i nesreće. No Rakić se čita! Podimo dakle dalje. Čitali ste neka Rakićeva pisma, čitaciec druga i drukčija — premda je Rakić važio kao onaj koji ne piše pisma i ne odgovara na njih — čitaciec Rakićeve diplomatske izveštaje, i videćete ovo: Rakić pesnik i pisac, Rakić čovek, Rakić kao moralni stav, Rakić na braniku svoje zemlje i svojih savremenika, to se geometrijski tačno poklapa, a ta kongruencija bila je i ostala osnovni podatak za klasičnu kategoriju.

Ja o Rakiću još jedared, zato što oni opet i opet. I šta? Estetska situacija? Humanizam? Kategorija ličnosti? Putanja piscu i čoveka u sumornim okolnostima zemlje i naroda? Ne, nego prosti pasus iz antropologije. I ne moderna filosofska antropologija koja pripituje psihologiju, metafiziku, ontologiju čak, nego prosti jedan laboratorijski bilten. Intelekt, mozak, radius intelektualne aktivnosti: nešto usko, kratko i glatko, na dlanu pruženo, razumljivo, patriotsko, nacionalno, čak srednjovekovni motiv o iskopanim očima, na freski. Dovrava, svrbi na jeziku odlučna reč! Ne, ne lomi se beleškar. — Nemilosrdno ga napasti, sahraniti ga, kako se ovde rado kaže pa i radi, nema za to opravdanja. Ali, s druge strane, ne može se ostaviti ta nešto zajamčena krupna zasluga! Dovrava, još jedared: nećim se drži taj Rakić, nećim se brani.. Nikada se nije branio, naprotiv, srdačno i elegantly, ta dva atributa idu zajedno kod Rakića — uzmicao je ne ispred povrhale, nego ispred povoljnoga suda. Ovo je jedna od njegovih retorika: — Moja je poezija i umet-

ŽIVOT OKO NAS

OPOMENA OD KOJE
BRIDE OBRAZI

Milan DEDINAC

Nezadovoljna, publika je glasno protestovala na tašmajdanskom stadionu. Samo što ovoga puta njeni protesti nisu bili upućeni sportistima — koji su, izgleda, navikli da igraju i uz pratnju zvijžduku — nego pozorišnim umetnicima. A to je kod nas redak slučaj, skoro jedinstven. Publika obično ulazi u naša pozorišta, naročito u ona veća, skoro s nekim pijetetom, sva uzdržana, pristojeća kao za svečanost; na stadionima ona je slobodnija, bučnija, razmahnuta. U pozorištima publika se naučila samo da pljeska, da odobrava, da manifestuje svoje zadovoljstvo i zahvalnost; na sportskim igralištima zna ona za gromoglasna i strasna odobravanja — kakva se u teatrima retko čuju — ali ume i da negode, da zviždi i da protestuje, čega bar zasad u našim pozorištima nema.

Međutim, ako bi se desilo da neki naši pozorišni umetnici nastave da izazivaju onake proteste kakvi su se nedavno čuli na tašmajdanskoj premjeri „Penala“, te takozvane „prve domaće sportske komedije“, moglo bi se lako dogoditi da se opravdani zviždaci protesti prenesu sa sportskih arena i u pozorišne dvorane.

Neprijatljivo je našoj publici da izviždi umetnika. Ali ako je umetnik, svojin neumetničkim postupkom, nju već jedared naterao da ona to učini, ni njoj, po svoj prilici, neće biti toliko teško — ako

za to nađe povoda — da svoje negodovanje ponovi, i to možda neviše pod otvorenim nebom, no i u samom pozorištu.

A te večeri oko dvadeset hiljada gledalaca nije bilo došlo na stadion s nekakvim naročito visokim umetničkim zahtevima. Ne, došli su oni u želji da se razonođe, da se prijatljivo zabave, da se od srca nasmeju igri svojih omiljenih glumaca, koji su dotada često znali — komikom, vervom, duhovitim improvizacijama — da ih nateraju da se slatko i grototno zakikotu.

Ali čak ni tu skromnu želju, tu tako prirodnu, skoro nasušnu potrebu čoveka da se pokatkad namaže iz punih grudi nisu zadovoljili ni autor ni glumci. Naprotiv. Publiku je stekla utisak kao da je priredivač ovog spektakla potenciju, omalovužavaju. Zato su se, umesto vedroga smeha, čuli ljutiti povici. I ti protesti bili su tako ostri i tako glasni da su odcjeknuli i u dnevnoj štampi, a Pošlovnička za kulturno-umetničke priredbe Beograda i uprava Beogradskog komedijeta osetile su potrebu da javno izjave kako nemaju nikakve veze s tom tašmajdanskim premijerom.

Sasvim je razumljivo što se sada nameće pitanje: A hoće li ta javna opomena, od koje bride obrazi, ikome koristiti, itčemu poslužiti? Hoće li učesnici sa ove

Nastavak na 4 strani

Avion „Aeroflota“ — Juri Ščekko sjenken poljima iza Dona. Tom i stoma ravnicom nekad je Šolohov i lev raspeti Grigorije Melešev progonio na konju, svoju neulovljenu sjenku. Niz te dolje drunove kretnao je u pljačku starina Pantelje Prokopjević. U nekoj od onih tamno jaruga kopao je Gris kozackom sabljom grob svojog nesrećnog Aksinji. Onamo, opet...

DNEVNIK

POD SUNCEM JERMANIJE

Ivan Generalić: Jelen u šumi

nagoni čovjeka da osjeća dublje i zeli više nego pred ikakvim nedoglednim vodenim prostorima. Više nego igdje, ovde čovjek poželi da ima krila, da se vine u smjelom luku...

Poželiš i digneš oči, kad ono, s brda na brdo, vezuju se i jedan drugom daju ruku moćni stubovi dalekovoda. Svladali su i natvodili klance, provaliće i neprohodnosti. Poezija betona, zvučnih žica i blještavih žarulja vinula se krlato nad polunomadskom prošlošću sivih koliba u kojima je zahladnih večeri tinjao i gušio kizjak, suva stocna balega.

Zbogom romantično doba stepskog seljakanja, kizjaka i čudljivih išaka! Evo se vrtoglavo spuštamo dizalicom niz petnaestak spratova podzemne hidrocentralne koju hrane vode Sevana. Sve mi je ovo drago i odnekud poznato: sjecam se naše Jablanice i svoga,

baš moga, kolege, inženjera Protića. I ovom prilikom prosto mu bilo onih dvjesti dinara, koje mi je uzeo dok smo još bili studenti, da mi ni do danas nije vratio.

Dok smo još kružili nad Erivanom, sjedištem Jermenske SSR, gradom od preko četrristo hiljada stanovnika, moj kolega šapuće u neprilici:

— Jedva da sam i čuo za ovu varoš, a pogledat kolika je.

Pravim se začuđen, gledam ga prijekorno, a uštvari ne znam ni sam više od njega. Eh puste pruke, šta bi sad na ovo rekla moja nastavnica geografije, koja mi je onako, banatski bogato, darivala četvorke!

Ipak mi to, podlacu jednom, nimalo ne smeta da svom beogradskom prijatelju, još istog dana, uputim kartu s ovim uvodnim riječima:

„Neznalico, nikad nisi ni čuo za ovaj grad iz koga ti pišem. Ko li ti samo dade prolaznu ocjenu iz geografije?“

Strahovao sam kako li ćemo uхватiti prvi kontakt s jermenskim piscima. Prizivao sam upomoć Turke, naše negdašnje zajedničke poboljšivače, roman „Musa Dag“.

Nastavak na 4 strani

MALI ESEJ

MALA LETNJA MEDITACIJA

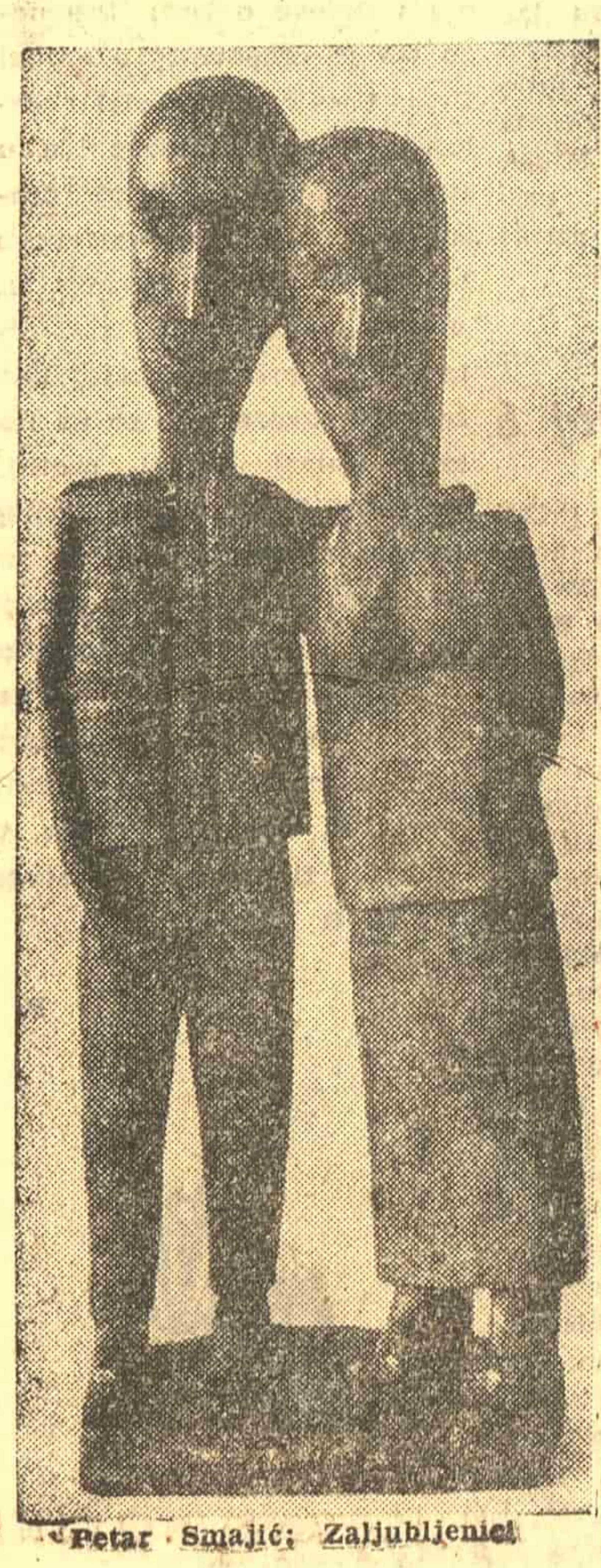
Pavle STEFANOVIĆ

Ima jedan tobož začarani, kao tajanstveni, još niskako sasvim, do kraja shvaćeni krug dejstava i promena u našoj ljudskoj svesti koji se od kako znamo za sebe vrti i okreće, i on je, kao jedna još nedovoljno uočena i nedovoljno uhvaćena zakonitost, zacelo zatvoren, sasvim zatvoren, pa smo svi mi ljudi koji se uporno i radoznao nadnosimo nad zamarnim privlačnostima njegovog pojavitivanja već uvelike zasluzili da sami sebe smatramo smešnim što se toliko dugo upinjemo da mu nađemo početak ili kraj. Necemo u tom sifovskom poslu nikada uspeti upravo zato što nema u cirkulu pojava o kojima je ovde reč nikakvog početka ni kraja, ali zbilja, o kojem je to cirkulu zapravo reč?

Svest prema svetu, ili ako hoćete duh prema materiji, subjektivno prema objektivnom, misao prema stvarnosti, sa svom onom većtom rasprmom po pitanju ko koga rada, šta iz čega proizlazi, rasprrom od Aristotela do Hegela i od Hegela do Marks-a, u kojih drugoj, daleko kraćoj vremenskoj fazi je prastari gnoseološki i ontološki problem okrenut s glave na noge, eto o tome je reč, samo o tome. No, u ovom kratkom osvrtu nadnećemo se za trenutak samo nad jednim vidom, nad jednim sektorom ispoljavanja te vazdušne „zagonetke“ — nad fenomenom umetnosti u svetu (ili, sveta u umetnosti, — jer, i oni se jedno u drugom ogledaju). Ostavici za trenutak svet, da

vasceli svet, sve ono pre nas i izvan nas, izvan svakog našeg mišljenja i svakog našeg ljudskog osćenja, pa će zamoliti dobrog čitaoca (ništa manje jednog i veličanstvenog u njegovom duhovnom gladi i radoznanosti no što sam to i sam), da zadrži krajčak pažnje na činjenici da već vekovima i vekovima postoje i javljaju se oni među nama koji grade sve one raznovrsne proizvode koje smo, onako od oka, nazvali umetnošću, i da postoje isto tako već vekovima i vekovima oni (nisi je još kuć i kamo više, po broju) koji se „hrane“, duhovno nasladjuju, ili krepe, ili teže tim umetničkim produktima svoje slobodice, svojih bližnjih. Ali eto, dogodilo se, doduše u znatnom vremenskom zaostatku, da je ista ta naša ljudska svest koja stvara umetnička dela (knjizevna, likovna, muzička i dr.) i koja se po nekoj svojoj primarnoj, iskonskoj potrebi napaja „enigmom“ tih produkata, dogodilo se, kažeš, da je ista ta svest stala, zavirivati u „tajnu“, u „zagonetku“ te svoje sopstvene delatnosti, pa se onda, vremenom, kada se to samoposmatranje i samoispitivanje sasvim ustao, i na raznolike načine sistematizovalo, formirala i posebna oblast problema, područje posebne nauke estetike, zona u kojoj svest samu sebe posmatra i istražuje, u kojoj ona samu sebe gleda.

Nastavak na 9 strani

Petar Smajlić: Zajubljenici

IZLOŽBA NAIVNIH UMETNIKA

U Beogradu je ovog meseca održana uspela izložba naivnih umetnika Jugoslavije, slikara i vajara, sa koje u ovom broju donosimo nekoliko reprodukcija

БИБЛІОТЕКА
БЕОГРАД

SVETLOST KOJA SE RASTAPA

BORA ČOSIĆ: »KUĆA LOPOVA«, IZDANJE »NOLIT«, BEOGRAD

Ako je uopšte moguće jednom koje joj mnoga dobra ne mogu dobiti, „Kuća lopova“ Bore Čosića koji je na nas ostavio izvesno književno delo, onda bi se to, kad je pitanje roman Bore Čosića „Kuća lopova“, moglo iskazati ovim rečima: — svetlost koja se topi. Prijnajući svu nedovoljnost, sve nedređenost i nestvarnost te predodžbe, ja doista ne nalazim drugi način da definisem Čosićev roman: to je prostor zaslepljujuće beline, beo do usijanja, kojim još krstare, kojim se razliva meke, prozračne difuzne svetlosti, belo-žuti snopovi zrakova, žuto-beli, srebrni macevi nepostojeci reflektora, oštrelje, svirepe, nečujne bele munje koje se potom rastvaraju, tope, raspinjavaju u tome neuhatljivom, bezgraničnom moru belog, iza koja se, daleko, naslučuju senke i neki drugi, tamni, mračni, zagogneti prostori. Ali belo nadmoćno vlasti: belo — boja nemoći i strepnje.

O apstrakcijama se ne može govoriti drukčije nego — eto — apstraktno: jer roman Bore Čosića je apstraktna arabeska; bez sadržaja i celovitih ličnosti; motiv mu je dovoljan za pesmu, ili pesmu u prozi, ali ne i za širine i dubine romana. „Kuća lopova“ je alegorija o aprilskim danima 1941 godine: atmosfera straha, rata, bombardovanja, najeze, terora i ubistava u jednoj kući koju nastanjuju pomalo čudni, neobični ljudi, prezentuju jedini materijal kojim je pisac gradio svoju romansersku gradevinu; a sav taj materijal pripremila je njegova imaginacija. Ili, laički rečeno, piše se svoj roman „izmislio“.

Svemoć imaginacije

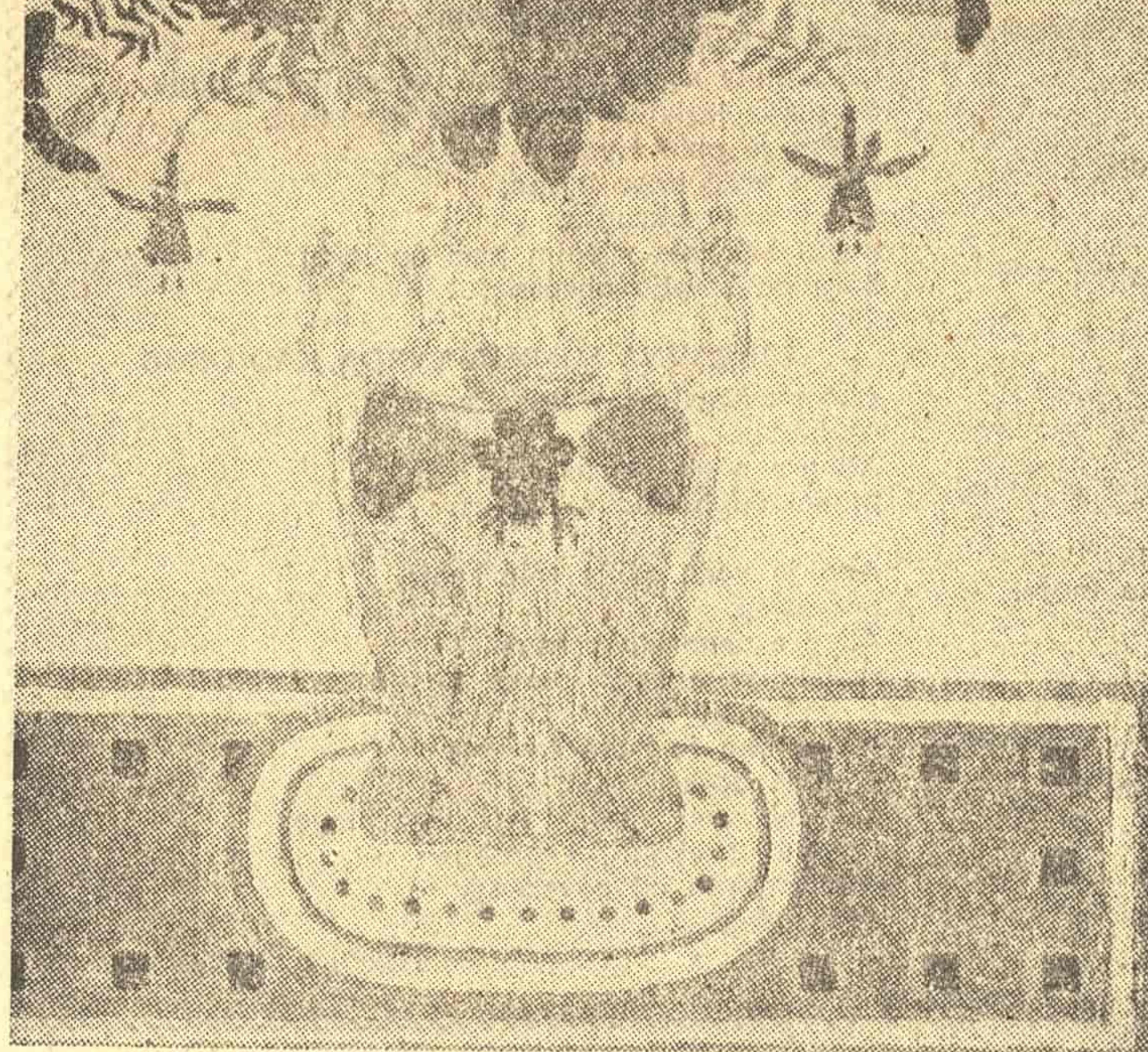
Ne jedanput utvrđeno je da je imaginacija jedan od bitnih elemenata umetničkog stvaračkog dejstva; da je, štaviše, najbitnija pokretacka sila; da piševo imaginativi, intuitivni predor u realnosti čoveka i sveta donosi mero-davnije i dragocenije istine o toj realnosti nego što je golo poznavanje čimbenika i podataka o njoj. Ali imaginacija nije neki izolovani, čarobnički, voščeni vakuum: nije na podlogu, njen koren mora da bude duboko u stvarnosti, inače i ona postaje blistava, suvišna, pitureska svetlost koja se rastapa i nestaje. Potrebno je, medutim, dodati da reč o neizbežnoj povezanosti imaginacije i realnosti nije nikakva nova (a ni stara) pravoverna državotvorna književna tirada, niti bajata „realistička“ ili „socrealistička“ priča: ona je stara, koliko i literatura, umetnost uopšte. Imaginacija prepostavlja poznavanje života, životno iskušto: „Imaginacija nam je potrebna da zamislimo šta znamo“, zabeležio je P. B. Šeli. Drugi jedan pisac kazao je da je, imaginaciju krajnjim realizam duha. „U devičanskoj utrobi imaginacije reč je postala telo“, napisao je Džems Džojs u romanu „Mladost umetnika“: eko ikome, njemu, mislim, možemo (i moramo) verovati!

U mnogim delima takozvane mōđernističke literature imaginacija je samo „na glumi posla“, kako je rekao jedan pesnik, — sama je sebi cilj i svrha, i, takva, uvek nad vrtoslavim ambisom apstrakcija

„Njegovi bolovi ne odboluju do srži, ne ostavljaju ožiljke. On ne piše o srcu, već o žlezdama“. To se, medutim, ovog puta ne odnosi samo na Bora Čosića, nego i — osim pojedinim izuzetaka — na niz mlađih proznih pisaca koji su se, izvojevavši zajedno sa starijim svojim kolegama absolutnu slobodu književnog izraza i eksperimenta, time zadovoljili, nastrano zloupotrebljavajući stečene prednosti i ne korišteći ih za one što je ustvari najbitnije i radi čega je počela bitka za modernizam i modernizma: za neulepšano, stvarno, istinsko, kritičko umetničko pronađenje prave reči o našem savremenom dobu i životu. Kad je imao dvadeset i dve godine, Alberto Moravija napisao je svoju najbolje delo — roman „Ravnodušni ljudi“. Naši mlađi (a ni stariji) pisci nisu pronašli svoje ravnodušne, niti neravnodušne ljude i junake; ako su (ne)ravnodušni, nisu ljudi; ako su ljudi, nisu iz ovog vremena i prostora. Nerazumevanje i ravnodušnost ogleda se i u nečem drugom: naše mlađe generacije (ne samo pisci, umetnici) nisu osetile duboko životnu tragiku i lepotu Džema Dina: ni njega kao ličnost, ni kao filmskog umetnika. Mogli bismo da se oko tega i oko daleko važnijih stvari prepričemo i dalje, ali — gde je izlaz i gde željeni put?

Akcija i sećanje

Bora Čosić u svome romanu nastoji da naglaši kako je potrebno ištrenuti se „iz ovog položenog životarenja“ i da „nije potreban mir, nije nikome potreban odmor,

D. Buktentica: Cveće

neprestana aktivnost je neophodna, je trebalo življe dozvati u sećanje bez toga ne može da se živi...“ jedno brigadarsko poznanstvo u Time je on svojoj concepciji u- letu pre osam godina, razgovore sporenog, umrtyvenog, bezna- planove kraj logorske vatre, i sve žnog života u očekivanju sloma i kasnije susrete i razilaženja? Da- potpune neizvesnosti, ispoljenog u „Kući lopova“, pokušao da protiv- nas su to još delovi lutajućih u- stava i spomena, a već sutra (ko zna) život nam može okrenuti i svoje tu- ko shvatanje egzistencije, i to je robov, grubo, neprijateljsko lice, dobro. Učinjene primedbe o Čosićevom romanu neka budu — količi će više moguće — shvaćene dobromerno. Moglo je možda da i mi ćemo ga gorko u sebi prokljnjati, trudeći se da ostanemo u- spravni i uzalud čeznući za nepo- vratno izgubljenim nekadašnjim tijinama. Miloš I. Bondić

Poema o jednom izletu

MIĆA POPOVIĆ: »IZLET«, IZDANJE »KOSMOS«, BEOGRAD

Pre neku godinu Mića Popović je objavio knjigu „Sudari i harmonije“ koja je imala vanredne stilске kvalitete i obećavala piscu koji se neće zadržati na slikarsko-potpisnoj literaturi. Naročito neki odломci iz „Parisograd dnevnika“ označili su jednog intelektualca ovećeg formata.

Roman „Izlet“ liči na poemu i to na jednu od dugih ispozivnih pesama koje se pišu u prvim godinama pevanja i razmišljanja. U toj poemi — simboli nazire se odlučno teza: pokušaj otrgnuti od civilizacije, od gradskog asfalta — vrlo je riskantan i go- tovo sigurno neuspeh. Glavni junak Popovićevog romana (bezimen), da bi simbolika bila uočljiva odlučuje se na robinzoniju, na izlet na pusto ostrvo da bi se otrgao od kancelarije i majčine nege, da sestre gluposti i zetove nategnute duhovitosti, da bi pokazao čovakov sviraču koji ga potstiče na bekstvo i začikava kako je to moguće, ostvarljivo. I da bi radio kipove i maske od dr-

veta, da bi se posvetio svojoj stravi pismu: „Ako si se uspentrao sti. Ali već putovanje do ostrva na zadovoljstvo zaboravljanja i pokazuje se kao zbirka velikih aimaš mesta za obe noge o-godosti (kuvar sa pevcom — špar stani tu gde si). Ako si dokučio kasom ne propušta bilo kome da noć bez snova, odneganog sopstveni naplati šuplju ribiju čorbu, do-sadna poštarka sa svojim pošte-njem u službi, dve starice sa u-zadovoljstvo spuštene zavesu, — stiša „od siroka, istruelog la-stiša“ već pri kraju svoga praznog života i najzad tuča izazava na preteranom kuvarem svemo- sti. Ali već putovanje do ostrva na zadovoljstvo zaboravljanja i pokazuje se kao zbirka velikih aimaš mesta za obe noge o-godosti (kuvar sa pevcom — špar stani tu gde si). Samopouzdanju više nema, iščlelo je i poslednji prkos. Dolazi poraz posle toliko pobeda, rada, zadovoljstva: povra-vot — zatim brojne reminiscencije koje pomenuju avanturu jer vra-taju u prošlost, jer je teško od-baciti sve što se ranije doživelo i uplivati u avanturu čedan i bez mrlje. Ovaj prvi deo romana ima ponavljaju lepih stilskih obrta, tačnih psiholoških zapažanja (koje nagone na pomisao da je ovo auto-biografska proza, produženo i funkcionalno faktografisano) i izbiranih metafora i pore-djenja.

Život na ostrvu, pohlepa za ra-dom u početku, preko sto figura od drveta koje su odbeglog u-beđivale u celishodnost posla, u lepotu stvaranja, pa onda malaksa lost, iscrpljivanje neurednim životom, sušom, kišama, lošom i jednoljčnom hranom — Popović je opisao sa mnogo detaljisanja, do-vodeći svoju proručnu stopenu gde počinje manir. Ali u ovom delu postoje i prebogati opisi maski koji deluju kao pesme u prozi. Evo opisa treće maske:

„Zaravio je cepanicu, skinuo bridove i uglačao teme. Kroz ru-pe ispod temena provukao je žilave račvaste grane.“

Vola je unakazila bolest čvo-rova.

Vola su ujedali crni obadi. U-vlačili su mu pod kožu debelu šu-plju iglu i štrcali otrov. Vo nije imao repa da se brani ni grla da rikne. Otrov je volu nagrizao me-so pod kožom. Vo nije imao repa, ni grla, ni očiju, trpeo je samo rogovima, žilavim račvastim gra-nama.

Otvori dva čvora za dva oka! Izaberite velike čvorove za velike oči vola!

Glava voli je zabodena u kolac kopitut razvrećeno, što mu je pričanje tako dosledno (naravno da to ne znači nematljivo) izbačena u prvi plan. Nekad vrlo uspeli delovi,

sve češće sećanje na grad, na staru život, iscrpljenost, zatim pi-smo od majke i od čovacog svi-jih zapretani mnoštvom nepotreb-šlep, povratku. Naročito svirač-

lo u roman. Dogadjad junakove bolesti i pažnja starice koja ga ne-geje (one iste starice sa kojom je doputovao do ostrva) — pišće-va je konstatacija o ljudskoj do-broti, o jednostranosti junakova uverenja u ljudsku sebičnost.

U ovoj poemi sve je donešeno putem sitnih, najprozaičnijih de-taja. Gledajući na „Izlet“ Miće Po-povića kao na realistički roman može se pomisliti da je to uspešna deskripcija, ali bez virova, bez du-bine. Medutim, M. Popović je bio na dobrom putu: ovakvi romanu su najusugestivniji ako su postavljeni na čvrsto tlo, ako imaju u-verljivu životnu podlogu. Samo što je kod našeg pisca sve dobilo šire razmere, što mu je pričanje

tako dosledno (naravno da to ne znači nematljivo) izbačena u prvi plan. Nekad vrlo uspeli delovi, naprimer, svaka pojave plave de-vojke sa nesigurnim hodom, biva-ju zapretani mnoštvom nepotreb-nih opisa i obrta.

Mirkо Miloradović

UROĐENIČKI PSALMI

Pesme Milovana Danojlića, izdanje »Nolit«, Beograd

Lirika Danojlićeva dolazi nam u sluh između sa voćem, sa vi-nom, sa pučinama. Oslobođena vatra koja bi gorela do kraja, ona nikad nije lišena smisla, nikad nije kokavno sastavljanje kraja s krajem, nikad de-čački mesečarski zvijždak pred punim ili praznim trotaorma, tako izvesni boemski, stražliski inat-ni su nepoznati ovom mladuncu čiji pesnički razvijati biva sve gu-šći, sve zvučniji, ako se sudi po „Urođeničkim psalmima“, ponositi. To je uostalom, ono osnovno bogatstvo pesnikovu, punu dokumentaciju njegovih kušanja i pro-mašaja, noga veštaja i slanih iz-vora, izričita i ponesena na jedan istočnjački način. To su stihovi koje ne treba dugo pretresati da bi se zavoleli čak i na onim mut-nim, neujeđenacim vodostajima.

U ovim stihovima ima onih si-la nemerljivih kojima nije dovoljno jedno nebo i utešna jedna je-dina reč. Deranska, urođenička ma-šta Milovana Danojlića silazi sa svežih brda kosmajskih, avalskih, bezimnih, silazi u teške semenke, u pijana voća, u urnebesnu gro-žđa, u jednu floru koju bi on rado ukrao za svoje cti, za svoja di-sanja, do kraja, do severa, do sredozemlja. Naravno da će pro-sečni, nemušti čitalac biti po-malo zburnen pred gustim imenicama ove poezije, pred talasnim dužna-ma koje se vrtoglavo smenjuju iako ih ograđuje jedna naviknuta versifikacija. Milovanu Danojliću treba dati ranac natpran dragocenim običnostima i on će za tili-čas postati ono što iz dubine bića neprestano retraguje: postaće lut-tajući rapsod, usmeni pevač, ra-dosnik i nadnirci nežnosti, naš Karl Sandberg...

„Shvatite našu ljubav koja se slije U naše ruke urasle u rodnu grudu Kao blažena jesen sa pomodrelih šljiva Ko ove prazne reči koje bi da to ne budu

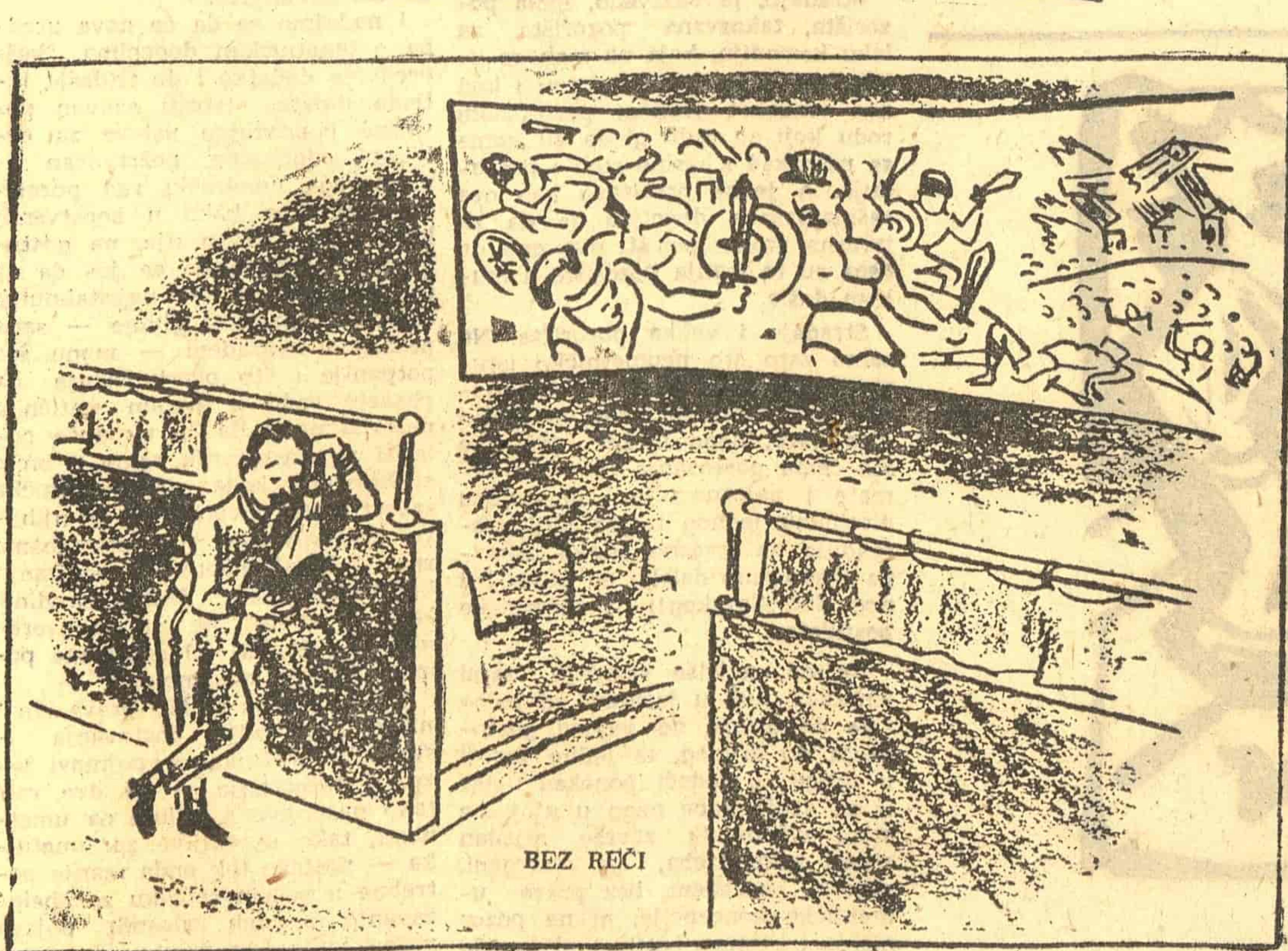
... Jer treba pozdraviti dočak novoga sveta Na žutoj trpezi ili ovoštanjenom stolu Crvenim slovom obeležiti rođenje nevinog cveta Pa ga obesiti iza ulara nekom teglećem volu.“

Slikarski raspoložen, zaljubljen u metafore, ovaj mladi pesnik je prvo zaplovio maticom simbola, a tek posle naučio da ih proziva i naziva, sreća je, naravno, u tome što je njegov silovit dar išao iznad restoranskih uobraženja: i, i-stočno od pakla svake literaturе zatravane sobom samom. Međutim, ako se sada, u trenucima iz-vesne dokolice i nemiljnjog te-panja najnovijem nekom „izmu“, ovaj dar zloupotrebi, onda će biti poučno setiti se davnog lika Mak-sa Žakoba koji je gurao dučanska kolica a nije ni pojma imao koliko je visoko pesnički ostvaren u onim nehajnim rukopisima, bâčenim na dno sanduka za svoje si-romasko odelo.

Otkrivajući se kao zanesena in-dividualnost, Danojlić se nikako ne lišava jednog mladićkog po-verenja prema budućnosti koja za-njega ima svežinu alpijskog cveta. On, doduše, ume za sebe da na-slikaj jedan pakao („Balada mojih godina“, „Tajanstva“, „Zimski pra-znik“) ali ne propada u njemu po-što pakao reči nosi lukavu mogućnost potpunog razvedravanja i ra-duganosti kao u pesmama „Se-verno more“ ili „Pesma plavih vi-nograda“.

Na ovih stotinu stranica doista kipi mladička, neslučajna lirika, natprana u pejzaže, Kuljue, Po-moravlja, u poljupce, večerinke, krvotoke, odžake, reke, lirike koja se retraguje iz onih besanih dru-govanja sa Tinom, sa Davičom (Rastko Petrović je takođe topla-senka ove knjige) da bi im stiza-ja do ramena i obećala jednu vrstu zamene, potpuno aktivistički, shvaćene, neodoljive. Eto još jed-ne pesničke zbirke koja opravda domaćinski divan napor „Nol-i-tove“ serije!

Milosav Mirković

U predvorju „Pjesme nad pjesmama“

OČI SU TI KAO JEZERA U ESEVONU

Trepavice su ti kao kopinja,
obrve lukovi strašnih ratova,
ispod kopinja i lukova tih
žrtvena pjeante vatre,
duboke dozivaju vode.
Ustremi kopinja i lukove nategni,
probodi srce što mi talasa grudi,
spali ga na žrtveniku svoje ljubavi,
utopi u mirak svoje večnosti...

JA SAM RUŽA SARONSKA, LJILJAN U DOLU

Opila si me mirisima svojim, Ruža Saronska,
Gore ču preskočiti,
zid ču ukloniti,
rešetku isklidati,
da bih došao do ložnice u kojoj počivaš.
Rekoh: opojnje od mandragora
mirisu dojke tvoje,
i usne tvoje slade su od pića edenskog.
Ćućeš li hod nogu mojih.
Opijen dolazim
da utehom među ljiljanu
koji ti trbuhi krase.
Nadnesi se nad postelju
u kojoj si tražila onoga
koga ljubi duša tvoja.
Orosi rosim mirisnom ležaj moj,
prisloni najskrivenije laticu na usne moje,
i daj da u mirisu tvom iskopnim,
Ruža Saronska.

DODOH U VRT SVOJ, SESTRO MOJA NEVJESTO
Šta bih bez tebe, sestro moja nevjesto,
šta bih bez tebe.
Bez tebe dan ne bi dan bio,
bez tebe noć ne bi noć bila.
Šta bih bez tebe, sestro moja nevjesto.
Znam da jesi jer dišem i živim.

Znam da dan svijeće sjajem očiju twojih.
Znam da noć tamni tamom između twojih bedara,
pa se veselim svitanjima i sutonima,
sestro moja nevjesto...

SVUKLA SAM HALJINU SVOJU, KAKO CU JE OBUĆI

Slušaj, zemljo;
od glave do pete ona je stas
kakav još tobom hodao nije;
od peta do sastava bedara njenih,
medu kojima, u senci ljiljana,
počiva studenac započaćen,
polja je života.
Od trbuha njena pa preko ustremljenih dojki,
do glave koja je knez svim lepotama,
druga je pola života.
Pašu pred noge njene,
ispituj čašu okruglu,
medu bedrima njenim naći će ležaj
bolji od zemlje obećane...

LJUBAVNA SUMNJA TVRDA KAO GROB

Ako su hrastovi videli stas tvoj,
usahnuće.

Ali pre nego što usahnu,
poseći će hrastove u gori.

Ako je voda grilja telo tvoje,
presušće.
Ali pre nego što presuši,
različi je u žarki pesak pustinje.

A šta ako je ruka čovečja
dotakla dojke tvoje.
Otkloni, ade, misao tu iz srca moga.
Ljubavi, preko ruke grobne
položi gredu od poverenja —
da predem...

Nikola Drenovac

DNEVNIK

Pod suncem Jermenije

Nastavak sa 1 strane

Jermenski manastir u Beču u kojem je štampana knjige i naš Vuk. Međutim, sve je počelo dosjetljivo i vimeši vimeši. Duhovita i prebijana poeta Silva Kaputikan je vješto što je vraćala lopte i duelirala se okretnjike nego Sirana. Alal joj vješto! Šta ima životnje i ljepše od rijeke Zange među njenim dubokim kamenitim obalama — kanjonima. Ona je sam život, vječit, nemir i prolazan.

Saznali smo da se magarac na jermenskom zove „išak“ i zato, čim koga sivonju usput vidimo, tako ga pozdravljamo klicanjem i uvicima „išak!“ da se naši domaćini začuđuju.

vještu bronzan mrk oblik pedeset metara visokog Staljinovog spomenika.

Da li sam igdje vido tako čiste, zelene i vesele vode kao što su one, u ovome suvom stepskom kraju? Šta ima životnje i ljepše od rijeke Zange među njenim dubokim kamenitim obalama — kanjonima. Ona je sam život, vječit, nemir i prolazan.

Saznali smo da se magarac na jermenskom zove „išak“ i zato, čim koga sivonju usput vidimo, tako ga pozdravljamo klicanjem i uvicima „išak!“ da se naši domaćini začuđuju.

— Zašto? — pitam.
— Što god napišeš o Araratu, tje je daleko ispod njegove nezamjeljive ljepote — odgovaraju mi.

Uveče, prilikom izvođenja noćne opere „David beg“, opet iznenadenja. Zadivljeni smo ogromnom dvoranom pozorišta, zabijenuti veličanstvenim spektaklom na pozornici, a najviše nas je iznadila i obradovala publika: na stotine i stotine seljaka iz okolnih kolhoza, često i do devedeset kilometara udaljenih, došlo je večeras da sluša operu.

Gledam ih na pauzi između činova. To je čitav dan radio cik-inoigrada, na pamučnim voljima šlo za stokom po golim brdima, a sad je stiglo iz svojih uljajenih naselja da žuje operu.

Civoreno, slobodno i rado gledaju me ovu zemljinu konzervu Hadžatürkana (eh, kad bi znalo da sam bio vječiti dvjaka iz pjevanja i sviranja) ite mi na moje Bosance, samo s vise vire u oima. Zbunjen sam kad mi neki od njih pričaju o plemenitom pašminama cvaca koje odgajaju go- re u svojim brdima, slabo se ja u to razbiram, začuden gledam grupu bučnih Kurda i vaći ni sam, ne znam šta da mislim. Čitao sam da su Kurdi divlja pleme koja se po Persiji bave razbojništvom i ne poštuju nikavu državnu granicu, a vidi ti ovo sad — kolhoznici, ljudi domaćini, došli u operu, nema tajka.

Šta sam ja vido u svom detinjstvu, a šta li gledaš ti, crvenokosni dječači s obala Zange, s jednom nogom u Aziji, a drugom u Evropi?

Daleko sam u svijetu, vrlo daleko, pod Nojevim biblijskim brije- gom, ali kad poređ sebe ugledam Topčićana i Borjana, jermenske pi- ce, opet mi se čini da sam kod kuće. Tako su mi po svemu bliski i tako naši, jednostavni, mili ljudi.

I evo, najzad, pali me u grdu trenutak rastanka. Svetljica pod nama Erivan prosut u zata- sanci nizini, plavi se glatki Sevan, blijeći Ararat. Zbogom pjesnici Jermenije, nosim u srcu vas i vašu čudesno lijepu i neobičnu domovinu. Možda je u njoj bilo i ponešto što mi se nije sasvim do- ralo, ali me i kod moje rođene kuće čeka dosta briga i nevolja, pa mi nije do toga da čačkam po vašim slabostima. Zato će se već potrući ti neko ko ne voli ni vas ni nas, a ja sam kod vas bio po drugom poslu, tražio sam prijatelje i saputnike u jednoj mnogo bo- ljoj i plemenitoj robati.

Branko Ćopić

IZLOG KNJIGA

MITRA MITROVIC:

„Veselin Masleša“
(„Nolit“, Beograd 1957)

Revolucionarna ljećnost Veselina Masleša, o kojoj je nedovoljno i parcijalno pisano, često sa frazom, bez stvarnog podataka i razumevanja, odavno je zaslužila jednu studiju koja bi i po formatu i po sadržaju odgovarala životu njenog junaka. Pojava monografije Mitre Mitrovića o veselinskoj masi pretstavlja solidno oduzeće duga ovom revolucionaru.

Monografija o masi komponovana je klasično. Pre nego što je titulac, mislim neobavešten čitalac, saznao šta čita i o komo čita, on se reo sa prvim stranicama jednog detinjstva koje se razvijalo u jednom određenom smeru. Baš u toj prevenkoj surbi da nam pretstavi jednog rasnog, doslednog i neumornog revolucionara, koji je išao pravom linijom ka svom cilju, Mitra Mitrović je oduzeo mnogo od uverljivosti i proučnosti detinjstva i mladosti čoveka koji je od prvih dana ispoljavao neslaganje sa postojećim stanjem stvari. Cini nam se da je veoma važno za jednu ljećnost o kojoj se piše da se osvetili male više, bar u tim najmladim generacijama, njegova ljudska, intimna strana života. Naročito, ako je u pitanju ljećnost kao što je Masleša koji nam je dovoljno i u ranijim tekstovima pretstavljen kao revolucionar. Možda prvi deo deluje neudjeljivo i zato što je Mitra Mitrović želela da istovremeno, i previsoko dotakne ponarske i ekonomiske okolnosti pod kojima se razvijao junak.

Nasuprot prvom delu, koji je rađen bez sistema, sa žurbom i bez novih podataka, drugi deo ove monografije pruža daleko bolji utisak. Sustreći i razgovore sa Maslešom Mitra Mitrović iskoristila je za osvjetljavanje onih momenata koji su stajaliiza njegovih revolucionarnih manifestacija.

Z. L.

„Ejzenštejn“

(Prva knjiga filmske biblioteke Jugoslovenske kinoteke)

Ovaj lepo opremljen zbornik o Ejzenštejnu, sastoji se iz dva dela; u prvom su biografske i autobiografske beleške o velikom detetu i filmskom geniju, i filmografija sa iscrpljnim pregledom išećaka, dnevne kritike i ozbiljne filmske eseističke. Drugi deo je izbor teoretskih članaka samog Ejzenštejna.

U izboru desetina i stotina odložaka raznih tekstova u kojima se spominju Ejzenštejn i njegovo delo primjenjen je dobar metod nazigled uvejkavne monografije: tekstovi označeni poklonika smenjuju se sa tekstovima buržoaskih estetičara, ponекad uzdržanih, ponekad izrazito posebno obogenih, a ovi sa sivim tekstovima staljinističkih estetičara putem lepe fraze i jezuitski izraženim ideja. Kojiko iz ovog mozaika subjektivnim, često protivrečnim mišljenja, istina sama po sebi izrasta između redova, što je svakako naj-

IVO BRAUT:

„Kruženja u malom svijetu“

(Izd.: „NIP“, Zagreb, 1957)

dramsku neujednačenost „Oktobra“ krije to što je autor iz završenog filma morao da isčeši sve scene sa Trockim, kojih nije bilo malo. Ostvareo ovakvih mitsljenja koja su stavljenia u nepravdu manjinu delimično prikriva tragediju koju je umetnik doživeo u svojoj otadžbini, stalno primoravan na ponižavajuća pokajanja i samokritike, primoran posle svojih velikih revolucionarnih filmova da pred kraj svoga života ne bez razloga veliki krvavog diktatora i samodržca Ivana Cetvrtog zvog Grozni.

Najdragoceniji tekstovi u drugom delu knjige „Montaža atrakcija“ u kome se izlaže avantgaristička slavljanja mladih Ejzenštejna kako treba da deluje na publiku revolucionarno pozorište, primenjena prvo na sceni proletkulta, a zatim i na filmu, i Deklaracija o kontrapunktu: manifest protiv estetske izupotrebe zvuka u filmu koji su 1928 izdali Ejzenštejn, Pudovkin i Aleksandrov.

Ako volite film, treba da kupite ovu knjigu.

D. MAK.

Nastavak sa 1 strane
nesrećne prirede — i ne jedino oni, jer sada u letnje ove dane veliki broj improvizovanih grupa krstarici našom zemljom, i ja nisam baš tako čvrsto uveren da neke od njih ne daju, u ovome času, pretstave slične izviđanom „Penalu“ — hoće li, kažem, poteti nauk da razonoditi publiku neodgovoran, uzgredan, samo merkantilan posao, već iziskuje od pozorišnih ljudi koji se bave takvim poslom punu umetničku savestnost i ljudsku odgovornost, da lotvorne napore. To se prvenstveno traži od umetnika-majstora ko

jima bi bila prva dužnost da povremeni gospodovanjima Izvan veseljne prirede — i ne jedino oni, jer sada u letnje ove dane veliki broj improvizovanih grupa krstarici našom zemljom, i ja nisam baš tako čvrsto uveren da neke od njih ne daju, u ovome času, pretstave slične izviđanom „Penalu“ — hoće li, kažem, poteti nauk da razonoditi publiku neodgovoran, uzgredan, samo merkantilan posao, već iziskuje od pozorišnih ljudi koji se bave takvim poslom punu umetničku savestnost i ljudsku odgovornost, da lotvorne napore. To se prvenstveno traži od umetnika-majstora ko

moraju budno da čuvaju svoj umetnički renome, da ne povlače uku publike naniže ako im već nije stale do toga da rade na njegovom podizanju. Priredujući jedan ovakvo neukusan spektakl, glumci su sami naterali publiku da se od dobromernog posmatrača pretvoru u strogo, ali pravničnog sudiju.

Nesvesnim, neumetničkim postupcima ne nanosi se teška povreda i bolna uvreda jedino publiki. Ne manje stradaju od toga naša pozorišna umetnost u celini i sami umetnici.

Stradaju, prvenstveno, mala pozorišta, takozvana pozorišta za laku komediju, koja na mahove u lažu lepe napore da uzdignu i kod nas vrednost jednom pozorišnom rodu koji se rádo gleda ali kome se pokratk s visine sudi i presudi. A jedna pretstava kao ova tasmajdanska dovoljna je da za izvesno vreme ponisti sve ono do čega su ta manja pozorišta s muškom došla.

Stradaju i velika pozorišta. Ne samo zato što neumetnički istupanje pojedinih njihovih istaknutih članova izjeda i ruši artistički glas kuće, nego možda još više što česta gospodovanja te vrste remete i najosnovniju umetničku disciplinu jednog teatra koji pretende na izvesne etičke principe (kako smo daleko od etike jednog Stanislavskog!) i umetničke postulate.

Najzad, najviše stradaju sami umetnici, majstori glume — sada pristojno nagradeni — mogu što potpunije i što požrtvovanje da posvete radu u svojim matičnim pozorištima, i da će ubuduće polaziti na gospodovanja samo u onim slajevajevim kada im umetnička savest bude govorila da će njihovo učestvovanje na priredbama značiti korak napred u podizanju kulturnog života jedne sredine, kada će kretati na put sa uverenjem da će biti od svestrane pomoći jednom ansamblu.

I tek će tada to biti prava umetnička gospodovanja, gospodovanja istinskih umetnika. A pojmovi tezga i tezgarenje — te dve reči tako nespojive s radom na umetnosti, tako uverljivo za umetnika — postaće tež onda manje potrebne u našem rečniku za obeležavanje izvesnih žalosnih pojave našeg kulturnog života.

Milan Dedinac

ZIVOT OKO NAS

OPOMENA OD KOJE BRIDE OBRAZI

Milo Dimitrijević: Mrtva priroda

nakve kreacije kakve su još dosta dala skora davali.

I na kraju — jedna želja i jedna želja.

Poželeti bismo, iskreno i od srca, da se tasmajdanski slučaj više ne ponovi. A on se ponoviti neće samo ako ona javna opomena na premijeri na naše pozorišne ljudje da ne dozvole više da ih sama publike potseća na načaj i veličinu njihova poziva, da ne dopuštaju više da u pitanjima umetnosti i ukusa ona ide ispred njih, umesto da oni prednje.

I nadajmo se da će nova uredba o umetničkim dodacima, koja predviđa dodatke i do trideset hiljada dinara, stvoriti sasvim povoljne i pristojne uslove za ozbiljan, odgovoran, požrtvovan i pre svega umetnički rad pozorišnim ljudima kako u sopstvenoj kreativnosti i u pozorišnim ljudima kako u sopstvenoj kreativnosti. Ne samo što neumetnički istupanje pojedinih njihovih istaknutih članova izjeda i ruši artistički glas kuće, nego možda još više što česta gospodovanja te vrste remete i najosnovniju umetničku disciplinu jednog teatra koji pretende na izvesne etičke principe (kako smo daleko od etike jednog Stanislavskog!) i umetničke postulate.

Najzad, najviše stradaju sami umetnici, koji u jurnjavi od jedne role do druge, od jednog gospodovanja do drugog, iz jedne varoši u drugu, i radeći ponekad više izvan svoje kuće nego u njoj, ne stižu ustvari da završe nijedan posao kako treba, pa rastrgani, umorni, nesređeni, bez prave umetničke concepcije, ni na pozorišnicu sopstvenog teatra nisu više kadri da umetnički ostvaruju o-

Milan Dedinac

KNJI

Sin periferije

Nužna napomena na početku govoru o izvjesnom obliku zaborava. Mnoge ličnosti u našoj literaturi imaju i svoju posmrtnu tragediju. Najboljnji su zaboravi vrijednosti. Konstatacija je surova: danas književna baština hrvatske literature, izgleda, služi samo za disertacije i rasprave sveučilišnih profesora. Do publike dopiru samo najznačajnija imena. Činjenica ušljena školskom inercijom. Plejade vrijednih ostvarenja ostaju neuspomenuti. (Da čovjeka upravo zabolje srce, kad se sjeti Draženovića. On je u najboljim svojim pripovijetkama naš malo O'Henry). Slučaj Cesareca je na rubu tragedije. Ovo nije predbacivanje nikaome: samo tvrdnja. Koliko se o Cesarcu mnogo pišalo u godinama neposredno iza rata, toliko se danas o njemu šuti. A i onda je borac dominira nad književnikom. Simpatija i otkriće u literaturi javljaju se u intervalima. Ukušenje generacija bilježe hirovitost! Da se zamislimo, ponavljamo: Cesarec je na rubu zaborava. Ipak nadovezujem: u Zagrebu se očekuje velika studija Vice Zaninovića. No književnik je za živu u literaturu razumljivo, ne za literaturu općenito! mrtav, kad ta živa u literaturu ne gradi ni njega. Parafraziram onu rečenicu o Gogoljevom Šinjelu. Ne marim, što je ona eksplorirana sigurno već nekoliko hiljada puta: Svi smo mi ispalili iz Ujevićevog ili A. B. Šimićevog Šinjela. Protuđas na tvrđdu nemogućnosti naslanjanja na Cesarećev opus nastaviti ču nešto kasnije. On će pokazati da u Cesarcu postoje potencijalne mogućnosti kao baze suvremene gradske proze. I na završetku napomene postavljam pitanje: nisu li naši kritičari svjim početom vulgarno sociološkim načinom prikazivanja Cesareca književnika, tu ličnost odbili od književne generacije, koja je nadolazila? Interesantnije je bilo „otkrivati“ nepreporučljivog Tina Ujevića i Alfirevića, zagotonito mirnog Antuna Branka Šimića.

Svojevremeno su izbačene krilate, koje bi trebalo opravdati lokalizam jednog velikog dijela suvremene hrvatske proze: — Mi nemamo tradiciju gradskog romana! Najživljivi poticaji dolaze sa sela!

Naša literatura — ona između dva rata i ova danas sadrži 90% tematiku o selu. To ipak ne bi trebalo predstavljati pomanjkanje širine. Uvjeren sam, da obrada teme nameće lokalnost. Umjetničko djelovanje povija se pred uskim pogledom vezanim rodom pokrajinom. Ipak: ne vjerujem u pomanjkanje tradicije u svijetu gradske proze. Čak tvrdim, da ona desije starost od stotinu godina. No ne mogu oboriti činjenicu, da je ta proza preosjećajno iznosila život izgubljenog pojedince — intelektualca nadošlog u grad. Selo se nije moglo eliminirati, jer je ono sadržavalo bit stvaraočevog kompleksa. Zbog toga sadržaj se stvarao u kontrapunktu selo (postoje, rustikalnost) i grad (po-kvarenost).

Cesarec je tu nešto posebno. Sin periferije! Primio je grad bez predrasude seljačkih sinova. U gradu je pronašao jezgru za umjetničko oblikovanje svojih likova. I to u prilično zavidnoj širini. Odistaće je u društu sinova bludnica, kolportera, špeditera i nosaća. Cesarec je slika grada bila najživljija književna vizija. Kao umjetnik na tom terenu je i najkvalitativniji. S najviše dostignutim mogućnostima. Mladi Cesarec izniskao je iz korova grada, koji je počeo dobivati obrise modernog kapitalističkog centra, bacio se u taj kaos svim svojim žarom. Jasno, bacio se u neizvjesnost. Kao i većna pisaca njegovog vremena, koji su nastojali dati panoramu komercijaliziranog grada, nije se mogao oduprijeti žurnalizmu. S tim u vezi kod Cesara otvara se potreba distance. Stvarnost, najdivnija iluzija! Ona je bila njegov demon. Nalegala je tempa. Pisac je bio uključen u proizvodnju. Nemoguće je bilo maknuti se od te pomične vrpe dogadaja stvarnosti. Kratke pripovijetke i novele otkri-

vaju oštре portrete (oštре kao Groszovi crteži i Maseerelova grafika s temama iz radničkih četvrti Antwerpena), krvastе djece periferije, lumpenproletera, kolportera. Ta galerija je bogata i uključuje uz prosjake, bludnice, socijalne borce, ljudje slomljene egzistencije i magnate industrije i profesora. Do publike dopiru samo najznačajnija imena. Činjenica ušljena školskom inercijom. Plejade vrijednih ostvarenja ostaju neuspomenuti. (Da čovjeka upravo zabolje srce, kad se sjeti Draženovića. On je u najboljim svojim pripovijetkama naš malo O'Henry).

Krsto ŠPOLJAR

Putovi su još od mladosti vodili k Dostojevskom. Čini mi se, on mu je bio najmiliji. Ne mislila! Njemu se odupirao.

Ako sam rekao, da je Cesarec umjetnik jednostavnosti, jasno da to ne znači, da je ljude i vrijeme linearno pojednostavljivao. Njegov Pankrac nije ni simbol, ni teoretska postavka. Pankrac se po svom egoizmu i bezdušnosti pridružuje malobrojnoj uspjeloj grupici svoje subraće tamnih likova, popularnih u obradi moderne literature zapada. Da, njegovi likovi žive brzim tempom grada, i slike su ponekad novinsko-fotografske ili filmski brze. (Iznaden sam jednom mislu: Zar se između Đona i junaka proze „Sudite me!“ ne bi mogla povuci jedna, zanimljiva komparacija s Jeanom iz Carnegeve filma „Obala u magli“?) Njegovi likovi mnogo razmišljaju o svom činu. Oni se čak analiziraju. Sumnjava! A sumnja je osnovni oblik psihe modernog čovjeka. Beletristička ilustracija ove tvrdnje mogla bi nabrojiti čitav niz autora i po njima stvorenih likova. Cesarećeva lika obuzeta su skepsom. Ali oni nisu na onom stupnju, koji stvara ravnodušnost. Cesarećev čovjek nije takav, da ga život ne može razočarati. On se bori, a to znači, da je još uvijek pun iluzija.

I zbog toga se u sebi smijem o noj prezententno izrečenoj rečenici, koja je tvrdila, da je Cesarec tematski i osjećajno uzak. Bez traženja nabrajam ovaj broj tematskih i klusa: 1. proza sa sadržajem iz austro-ugarskih vremena, 2. ratna i proza prevrata, 3. alegorijsko-simbolične pripovijetke, 4. proza o djelovanju revolucionara, 5. pripovijetke o životu sirotinje periferije, 6. psihoanalitičke proza, 7. proza o patološkim

pojavama u čovjeku, 8. o seljačkom pitanju, 9. o religioznoj mistici, 10. o industrijskim magnatima, itd..

Cesarec je bio i pjesnik. To se ogleda i u prozi. Najviše u „Sudite me!“. Jedan kritičar opravdavači nepopularnost Cesareca pjesnika (ta, dovraga, njegova jedina knjiga pjesama izašla je pred skoro četrdeset godina) napisao je da to proistije otuda, što kod njega ima ekspresionizma! Ne ulazim u to da li jeovo točno! Ali da i jeste, zar da zbog toga ne čitamo s interesom pjesme Bechera, Werfela, Leonharda, Bena! Nekoliko Cesarećevih pjesama trebalo bi da imaju pristup i u najrigoroznije sastavljenu antologiju hrvatskog pjesništva. Drago mi je, da imam sumišljenika. O Cesarećevim pjesmama napisao je svoju pametnu Sime Vučetić u „staroj“ „Republići“.

Cesarećeva proza i njegovi likovi izazivaju istraživanje. Njima su potrebni dublji i širi komentari. S time ne opravdavam nabacanost ovih zapisaka. Ovaj članak ima svoju svrhu. Zaključujem s onim, što mislim da je najvažnije: Cesarećeva djela uz književne kvalitete pokazuju i mislenost. U ovom trenutku, nimalo zloban, mislim da tog kod nas nema na odmet.

Milan Rakić još jedared

Nastavak sa 1 strane

jest, znam, ali ne mogu da se nadjecom. Znameniti kritičar i vrlo veliki pisac, Francuz Sent Bev nije mogao da tripi nijednog svog savremenika; pisao zajedljivo, zavidljivo, pakosno, otrovno. (Moji otrovi). Činio je, ljudi i samouveren, kapitalna priznanja. „Ima tako sva-

nemiri, izgleda, nisu mučili Rakića. Jedared sam mu, jasno u šali, rekla: „Učili su nas nekada da je Bog stvorio čovjeka po svom podobiju. Sad, i valja već od Lukrecija, znamo da je čovjek stvorio bogove i Boga po svom podobiju... Šta vi kažete, gospodin Rakiću?“ Pogledao me je čudno svojim intelligentnim japanskim očima. — Pravo vam reći. Bilo je to jednodno kad sam, u Italiji, slučajno dospeo u takoreći selo San Dalmijano. I zaprepastio se šta je i tu čudnog i čudesnog ostavio čovjek, umetnik. Mučilo me je onda nešto slično vašem pitanju: Ko je taj čovjek, šta je, kuda ide?... Ali onda sam uzeo u kuću majmuna, i voleo sam ga mnogo...

Ambicija. Nagon ambicije, kao, naprimjer, i jako osećanje protinosti, (što ovaj pisac ovde deli sa Rakićem) kao, naprimjer, potreba krotosti, i još druge provale u čovjeku — to ne potiče od doživljaja, to su ontološki podatci daleki i dubokih porekla u čovjeku. U teoriji o vrednostima niko ne zna određenu formulu ambicije. Ne zna se to ni u praktičnom životu: pozitivan ili negativan, zdrav ili

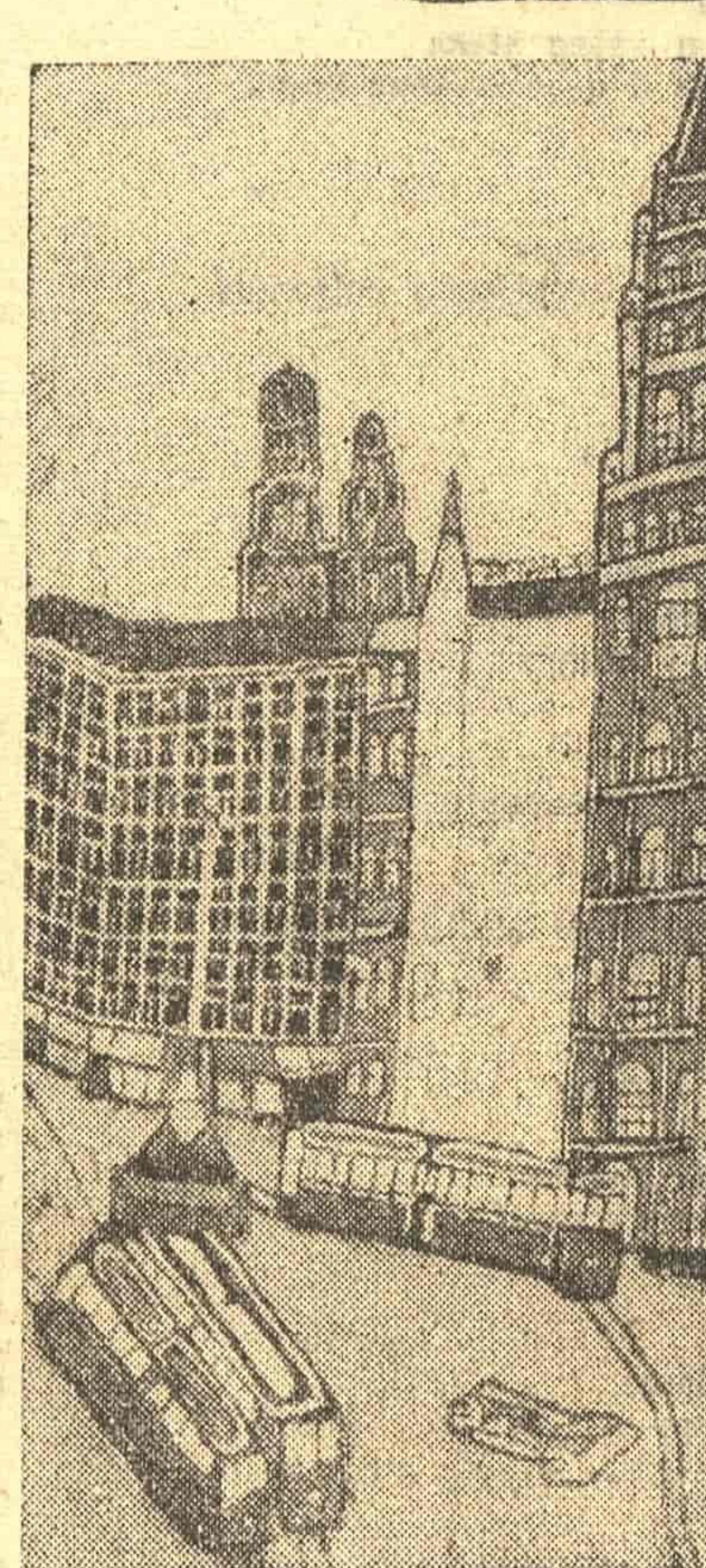
nezdrav nagon. Vuče li ambicija u ljudsku mjeru zadovoljstva, ili je to sifofška problematika? Šekspir je dosta baratao po ambicijama kraljeva, prinčeva, pretendenta svih vrsti, raznih nevaljalaca, i, najzad, običnih ljudi, kroz život, i on je svakad sa osudom, žaljenjem, ili užasom razvijao tu strast u čovjeku. To je napor i program života sasvim retko plemenit: često surovo sebičan; često svirepo i zločinacki nevaljac. (Ledi Makbet). Hamlet kaže: „Uobražen sam, osetljiv, ambiciozan, bolje bi bilo da me majka nije rodila“. Napoleon, čije se biografije teku sada pišu, kad bi našao deset minuta da se odmori, voled je da mu dođe na razgovor čuveni u ono vreme tragični glumac Talma. — Evo vam, Talma: vi studirate, i vežbate tragedije, a ovde, u Tijerijama, stoji gotov pakao od zavisti, mržnji, optimanja novca i karijera, intrigira strašnih, drama, tragedija... Ali od svih sam najtragičniji ja. — A bio je tada Napoleon car, muž visoke carske princeze, osnivač dinastije, otac sina naslednika, i pokoritelj i osvajač — da li je srotri i genialni nekadašnji general zagledao sada u ponor svoje ambicije!

Skoro je pravilo da je ambicija okrenuta napolje, u društvo, u svoju savremenos i svoje sastavne, u svet; i tada je u njoj

potenciju rasta, dok u onom drugom raste čežnja koja nema smeranja, nema ni metod ni aparat. Uvek ex adverso, prijateljski ili neprijateljski, ali uvek samo prema sebi. Prva ambicija poraste do biti istaknut, pa biti predmet razgovora, pa biti stalna tačka za razdoblje oči i uprte prste. Pa onda, biti sve proglašenje i sve naglašenje najbolji, i, u posljednjoj fazi uspinjanja, biti prvi, jedini. Svi znamo što je to prvi u razredu, prvi u seminaru ili u laboratoriji, prvi u ekipi, prvi na pozornici, najzad prvi u svetu, Napoleon. Velika pobeda, visok rang, veliko ime, apsolutni uspon nad drugima, možda pravo da, ne ustrašiv pred čuvenom rečju Hristovom, baci kamen. I baci ga, dešava se, da, dešava se... A znate li ko najviše voli te prve, i ne-nadmašne, i jedine, — oni koji su ontološki u sebi okrenuti, i vide svet kao lepu sliku, dugu priču, kao umetnost, kao čudo... Rakić je bio čovek u sebe okrenute ambicije. Dužnost, utakmica, pobjeda ili rezignacija — sve to od sebe prema sebi. A kad je jedared, u oblasti erotike, gde je po pravilu bio gorak i pesimist, kad je jedared skliznuo, onda ga je unutrašnji njegov svet, i spoljašnji svet teško osudio. Platio je račun Rakiću, i sišao u sebe. To je eto Rakić sa jedne tačke gledanja, a ima još sličnih tačaka, i trebalo bi da ih kažu beleškar.

ki kritičar poneku žrtvu, u koju jednako zabada Zub. Za mene, to je Balzak"... A Stendal? „Pročitao sam ponovo Stendalove romane. Da priznam po duši: odvratio!“ Da smo veseli! Dode nam da uzmem ljudu staziku Laze Kostića koji je od Šekspira tražio „da se posrbi“, i da bar ovoliko uzdahnemo: Da je taj veliki Sent Bev mogao znati mudrost ludoga našeg Kraljevića Marka, koji je jauknuo: „Ao mene do Boga miloga — da pogubih od sebe boljega“.

Dosta veliki broj ljudi, i znatno mlađi od Rakića, sećaju ga se sa nekom ustreljalom dobrom voljom. Pa i ljudi koji su ga kasno poznavali, u koje spada i ovde potpisani memorialist: već pred kraj njegova života, jedared u njegovoj kući, da čujem kako svira; i triputa u kući pokojnog Milana Grobla. Mnoge su teme koje još mislim zajedno sa Rakićem. Ambicija. Diskretnost. Ljubav prema muzici, i kao muzika, ne govoriti nikada zlo. Jako osećanje prolaznosti. Hrišćanska i islamska, to jest, arapska filozofija u zemljama Mediterrana. Pisane pisama u sebi. Umetnik avanturist. Tragedija, da li uvek slarna nešto bitno u čovjeku? Potpun duševni mir, je li to imanje ili odricanje?... Religijski

Emerik Feješ: Minhen

A. Torti: Autoportret

RAZGOVOR Menandra i Nagasene

Menandar na grčkom, ili po hinduški Milinda, bio je vladar najistočnije oblasti države Aleksandra Velikog, koja je posle Aleksandrovog smrti postala nezavisna kraljevina severnoj Indiji. Malobrojni makedonski ratnici poglavari u ovoj državi vremenom su se utopili u indijsko stanovništvo. Ali su tragovi ove zanimljive sim-

bioce ostali u skulpturi, na novčima i u nekim budističkim delima, kao što je niz razgovora kralja Menandra sa budističkim propovednikom učiteljem Nagasenom koji se nalaze u „Knjizi o kralju Milindi“ nazivanoj „Milindapanh“.

Prije reče: — Prečasni Nagasena, je li ti po volji da razgovaramo?

I Nagasena odgovori:

— Gospodar, ako želiš da govorиш sa mnom mudrački, po volji mi je razgovarati s tobom, ali ako misliš govoriti po običaju kraljeva, tada ne bih želeo s tobom zboriti.

I upita Milinda:

— A kako mudraci razgovaraju, reci mi, prečasni Nagasena?

I Nagasena odgovori:

— Gospodar, kad mudrac zbori, on se nikada ne srdi, ni kad je zbumen razlozima onoga s kojim se prepire, ni kad ga pobedi u prepiri, ni kad slušaoci vide da pravo i mudro ne govoriti. Mudar, gospodaru, samo tako među sobom govore.

I upita Milinda:

— A kako, prečasni Nagasena, kraljevi razgovaraju?

I Nagasena odgovori:

— Gospodar, kad kraljevi zbori pa im se u razgovoru neku usprutstvu oni tad zapovede da se taj čovek kazni kao da je učinio zlo delo. Tako, gospodaru, kraljevi razgovaraju.

Tada reče Milinda:

— Prečasni Nagasena, ja ču zboriti kao mudraci, a ne kao kraljevi. I neka se tvoja Svetost ponaša sa mnom kao da sam obični monah, ili iskušenik, ili učenik koji još pripada običnom svetu, ili kao da sam vratar u manastiru. I ne boj se ničega!

I reče Nagasena:

— Tako će najbolje biti, gospodaru, jer se samo tako može razgovarati.

Parabola o majmunima

(Iz budanskog zbornika „Pradžnaparamita“)

Jednom je na obali morskog raslo golemo i razgranato drvo na kome je živilo više od pet stotina majmuna. Jednoga dana, za vreme plime, pojavi se na obali talas pun pene, sličan planini pod snegom, i zaustavlja se blizu onoga drveta. Kad ga majmuni ugledaju počeće govoriti jedan drugom:

— Kako bi bilo da se popnemo na ovo brdo i da se po njemu malo protričimo?

Tada jedan medu njima skoči na penušavi talas, ali odmah propade kroz penu i utopi se u dubini morskog. Drugi majmuni, ne videći da im se drug pojavljuje, počeće se čuditi gde se to zadržao i pomisliće da je u toj penušavoj planini našao nešto prekrasno i da se zato ne vraća. Ova ih misao sve obuze i oni listom skočiće u penu morskog u kojemu se odmah podaviše.

Oni koji traže prosvetljenje neka znaju da je more u ovoj priči pučina radnja i umiranja; da je planina od pene život u telu koji se sastoji od zabluda, a majmuni su slika ljudskog razuma koji ne уме da shvati život i njegove zabiljeude. Oni koji zastupljaju požude skakač u pučinu radnja i umiranja i ne uspevaju da se iz njih spasu. Zato je Vimalakirti rekao: „Telo je gomila prijave pene. Cistite ga i mučite ga da bi se rastvorilo i vratio božanstvu.“

Javno takmičenje u glumi

INTERVJU STANISLAVA BAJIĆA

Pre izvrsnog vremena boravili su u Parizu Obrad Nedović i Stanislav Bajić, profesori Pozorišne akademije u Beogradu gde su između ostalog prisustvovali javnim konkursima studenata pariskog Konzervatora dramske umetnosti. Po povratku u Beograd profesor Bajić izneo je našem saradniku nekoliko utisaka o ovom nesvakidašnjem događaju pariske pozorišne sezone:

„Na prvi pogled izgleda da se radi o nezanimljivoj temi, o događaju koji ne izlazi iz kruga interesovanja pozorišnih pedagoških i studenata. Ali svako ko je imao priliku da prisustvuje ovim neobičnim ispitima bio je gotovo zbuđen njihovim značenjem u kulturnom životu francuske prestolnice. Mislim da je to otuda što se u njima kristalike bogato umetničko i pedagoško iskustvo taloženo vekovima...“

Pariski Konzervator muzičke i deklamacije osnovan je još u osamnaestom veku ali su tek poslednjih godina administrativno razgraničeni muzički i dramski konzervatori. Konzervator subvencioniran država i on ima zadatak da obrazuju mlade dramske umetnike u duhu tradicije Francuske komedije. Njegovi profesori su uglavnom članovi ove kuće ali je Konzervator organizacione nezavisan od nje. Na Konzervatoru se predaje samo gluma a ne i režija dok studenti u toku godine polazu dva ispita. Važniji je onaj koji se polaže krajem godine na kome žiri sastavljen od profesora Konzervatora odlučuje ko će od studenata moći da učestvuje na Javnom konkursu.

To je takmičenje koje se izvodi pred žirijem koga više ne sačinjavaju profesori Konzervatora već samo njegov direktor kao i direktor TNP-a i izvestan broj javnih i pozorišnih radnika koje imenuje Ministarstvo. Takmičenje se održava u tri discipline: u klasičnoj tragediji, u klasičnoj komediji i u disciplini koja obuhvata modernu komediju i strani teatar. Zanimljivo je napomenuti da u ovoj poslednjoj disciplini imaju pravo nastupa samo studenti kojima je dopušteno da se takmiče u klasičnim oblicima. Studenti na takmi-

čenju izvode pojedine scene ili odломke iz komada koji im dopuštaju da pokažu svoje sposobnosti. Glumi se među draperijama a glumi se obučeni u stilsko kostime — da bi se videlo da li student zna da ih nosi. U glumi najveća pažnja obraća se dikciji što je razumljivo jer je osnovni element glume u Francuskoj komediji upravo govor. Potrebno je načitati da se govor ovogodišnjih učenika znatno razlikova od tradicionalnog načina koji se ranije negovalo na francuskoj pozornici.

Iako ovi konkursi nisu ispit u klasičnom smislu, oni su ipak najveća proba na koju se stavlja student pariskog Konzervatora. Na Javnom konkursu mogu učestvovati studenti druge, treće ili četvrte godine a samo izuzetno i studenti prve godine. U okviru svake discipline dodeljuju se četiri vrste nagrada: prva i druga nagrada kao i prva i druga pohvala. Broj nagrada nije ograničen. Dobijanje prve nagrade redak je slučaj i otvara glumcu vrata Francuske komedije i drugih pozorišta. Prema pravilima Konzervatora student koji ne dobije nijednu nagradu ili čak ne bude ni pušten na konkurs ne dobija sertifikat o završenom školovanju. Na taj se način održava stalna neveznost i ambicioznost studenata tokom školovanja.

Kako je uspeh na konkursu ustvari najvažniji ispit i kako taj uspeh omogućuje studentu da uđe u najavljinu pozorišta poklanja mu se velika pažnja. Pretstave se održavaju u pariskom pozorištu „Odeon“, u atmosferi prepunoj uzbudjenja i školske buke. Žiri prati nastupe glumaca sa prve galerije a pretsednik zvonom opominje auditorijum na red. Posle završenog prikazivanja publike ume satima da čeka na odluku. Objavljanje imena nagrađenih proprieta se bučnim reagovanjem koje se katkad pretvara u buru negodovanja ili ovaciju.

„Uoči dvodnevног prisustovanja javnim takmičenjima bili smo u dilemi: da li da učesnike ocenjujemo prema našim jugoslovenskim merilima ili da pokušamo da se uživimo u francuskoj kriterijume. Na kraju smo se odlučili

za našu u nadi da ćemo tako najbolje otkriti sve razlike i dodirne tačke između našeg i francuskog pozorišta. Kada su objavljene nagrade ustanovili smo da se naše mišljenje u većini slučajeva počlapa sa kriterijumom francuskog žirija ali je bilo nekoliko slučajeva kod kojih nismo uspeli da odgovornemo zašto su nagrade izostale, ili bile dodeljene.

Naročito nam je palo u oči da žiri strogo ocenjuje učesnike. Učinilo nam se takođe da je žir naročito oštar pri ocenjivanju u klasičnim disciplinama. Taj utisak doduše možda dolazi zato što su mlađi studenti znatno bolji u prikazivanju modernijih dela. Uopšte uvek stalno nam se nameće utisak da postoji znatno otstupanje od tradicionalnog načina igranja i da su osnovne težnje mlađih usmernene ka stvaranju modernijeg sceničkog izraza. Verovatno je da se upravo zato naš kriterijum u toj meri podudara sa merilima francuskog žirija. Moram priznati da sam u početku očekivao da će doći do većeg razmimoilaženja.

Štampa posvećuje veliku pažnju ovim konkursima i propagira ih kao centralni događaj na kraju pozorišne sezone. Listovi objavljaju opšire kritike najstaknutijih kritičara kao što su Reber Kemp ili Žak Gotije na prvim stranama objavljaju članke sa slikama. Ma koliko da je žiri strogi, kritičari su još stroži. Dobija se utisak da oni žele i samom visokom kriterijumu da odaju poštovanje ovoj mlađoj umetnosti. Mi smo naprimer bili oduševljeni divnom dikeljom ovih mlađadića i devojaka a sutradan smo čitali u novinama da su oni na sceni „vizidali, lajali i štitali“. U pitanju je možda izvestan konzervativizam kritike — mada se ona od ovog brani — ili čak sentimentalno žaljenje za jednim načinom koji je izgleda prevažiden.

U celini posmatrano, za mene naviknutog na konvencionalni karakter naših ispti, bilo je to veliko uzbudjenje pred ikustvom nastupa samo studenti kojima je dopušteno da se takmiče u klasičnim oblicima. Studenti na takmi-

O PRISUSTVU DALJINA

Momčilo MILANKOV

bojnije i on u njemu prikovan, nemoćan da mu se otme. Možda je ova želja za daljinom naša i kao reakcija na njegov život bez dovoljno kretanja, sveden jedino na odredene susrete, određene ulice i uvek iste strepnje kojih zasad ne može da se osloboди. Eto, prošao je i septembar a on se nije udaljavao iz Beograda. Jedino je proletos proveo nekoliko dana u Dubrovniku i to poslovno. Njegov referat u prestavništvu bio je krcat nekim nepotrebnim teškoćama koje su oni u dubrovačkoj centrali još više komplikovali svim razmisljaju, tako da je taj kratkotrajni put bio ustvari prožetak onih svakodnevnih tiranja života, možda jedino drukčije intimirani, ali u bilo svojim sasvim isti kao i ove što su. Istina, nekoliko puta su ga zapitali kada namjerava da iskoristi godišnji odmor, ali on je uvek odlagao da im definitivno odgovori. I najzad, tek početkom oktobra, u ovaj beskončno nedeljni prvi put ozbiljnije razmislja o tom. Razmislja više o nekoj mogućnosti bekstva, makar i privremenog, nego o stvarnom odmoru kao što je, naprimjer, bio onaj prošle godine na divljem Lapadu kada je sa njim letovao ukaj mezmiz Lale.

I kao što ga je pobudilo srebrnaste svetlucanje jedva uočljivih aviona daleko na aerodromu pod kosom, isto tako ga ova pomisao na Lapad odvodi izvan odredenosti klupe na suncu, šetališta, reflektovanja vode i prisustva izbledelih rokšnji, vratiti ga na neki detalj koga se prvi put setio otakao je napustio plazu sa vilom što nosi glupo i sladunjava ime „Solitudo“. On i Lale u vodi. Pre toga je neki ogroman beli parobrod napustio gružansku luku i već je zaobišao stene na izlasku iz zaliva. Dugo se na zasićenom horizontu video dragi dim, imao je boju tamno-sive oblaka, jednog u tom trenutku nad mirnom i usijanom pučinom. Junska pre podne. Tačno, same je to poneo u sećanju odučivši se da zaroni. I posle, kad se već našao pod površinom, htio je na neki način da zadrži u sebi taj doživljaj širine i mirne pitome sigurnosti gornjeg sveta, protostavljajući ga nekakvom ponajavačem strahu čoveka koji se prvi put našao pod vodom i oseća se kao došjak u jednom fantastičnom ali i divljem predelu gde je sve protiv njega, boje, korali, morsko rastinje, brzi let nekih riba sitnih i nepoznatih čije mu je promicanje još više poremetilo navikle dimenzije sagledavanja svih kretnji unaoko, učinilo ga još nesigurnijim. Lale je tražio neku oveč kernju pogodenju već ali dovoljno žiljavu i lukavu da ga namuci još malo dok joj ne prekrati život između podvodnih stena. Bio je snabdevan Laletovom maskom na kiseonik i nije morao voditi računa o tome koliko će se zadržati pod vodom, pa ipak, spustivši se u dubinu od nekoliko metara osetio je grožnju pri pomisli da može ako hoće zakoračiti po peščanom dnu, šetati grotesknim usporenim koracima, komiti otpor guste vodenе mase pri svakom pokretu, grožnju od bezvručja tog sveta, svega u njemu maglenog i za-

HIMNA ZA BESKUĆNIKE

Kad uđe senka u telo na svom božanskom putu
I svjetlost njegovu satera u samu srž kostiju,
Kad umoran seljak pognut ulazi u svoju kuću
I stavila rezu na vrata pošto zapreta ognjište,
Kad se u svom okeanu slegne pesak pred novom tišinom
I kad se u svojoj tišini vetr seti gluhotu ovog sveta
U noći časno zaslужenog sna,
Vi, slepi putnici sa konjskim očima
Zalutali i plahi iz dečijih postelja zemlje
Tražite sebi zemlju bez spokojstva,
Tražite svoga izgubljenog andela.

Vi kao laste obnevidele i brzoplete što vazdan
Oko tornjeva u sumrak kruže sa nemirnom cikom
Kao slepi miševi što nesmireni zauvek
Po tavanimu prashnim bež od čovekovog glasa,
Vi, kao otsajali u tudem hodniku
Lutate uvek ivičom i uvek na domak praznine
Zanetog pogledi bacate se u nove vidike
I osluškujete doziv mora i pustinje
I osećate u sebi prkosnu sigurnost
Ponositog konja što prezire tle.

Kao što ispitivački savija labud svoj beli i visoki vrat
Ka tamnom početku vode kuda nezadovoljno plutaju ribe
Koje je sudbina zaboravila i progutalo pamćenje,
Tako trčite i vi za žutim, za raspoloženim bumbarom
U čistu snop neprelomljene svetlosti,
Imate svoje torbe i čvrnorate duge štapove
I pamtite raskrsnicama čud, kijate od prašine
I sputate pogled kao umirući jelen rogove.

Onda vi, što slični proleću idete od neba: GORDI KNEŽEVI HRIDINA ISPUNJENI GORČINOM. Odmarate svako svoj neprevaziđeni stas u tišini dana Dok se uspravljaju kraj vas hladni i nemi židovi I voda jezeru dok je pokrivena crvenim lišćem I nepovratno iščezava pod osvetničkom zemljom.

Kad u noći toplu pauk zaljuljan na svoju nit
Meri čisto vreme grčevitim zamaskama
I kad u noći raskidanoj munjama strepe šakalska srca ljubavnika,
Pogledi vam trepere samo bivšim plamsanjem počrnelih već i dobde- lih zvezda.

Onda vi neumorni, vi demonski putnici
U pomračene silazite duše nas koji se plašimo
Sopstvene svoje usteđene večnosti,
Vi, nasmešeni u čutljivom svetu senki
Onda nam na potamnelom svodu jasnu širite žed
Konjskog rzanja pod neizbežnim i zajedničkim mesacom.

Mi sami smo drugo i treba nam oprostiti što se poređimo s vama Kad nam pod nogama već leži naša uvek jedina zemlja, I kad vas zamisljam u zagušljivoj polutamni naših soba Gde drhtavu nit prede pauk između plesni i plesni Kao što zamislja raskoračen u svome procesu gušter Veliku krv Sunca gde krv je u svetlosti i pesmi, I kad gledamo mi drugi kroz užvitlanu vam senku Zlatan ljiljan što raste i nama se obrne ponkad.

All nek nikada više ispolinski vaš trag
Ne ostane kao žig pred našim čednim pragovima,

Ali nek nikada više podrugljiva vaša reč
Koju pevate uspravljeni dok putujete drumovima
Ne prodre kao zaoka britka do dna naših srca
Što se čuvaju nevremena i njegovih grmljavina,
Nek nikada više svakodnevna vaša sudbina
Što peva rečju svirepjom od uspravljene senke
Ne svije sebi gnezdo na bailezi naših lasta,
Ne podeli praznični ležaj sa nama radosnima.

Vi poznajete puteve kojima hodaju još samo
Nezadovoljna usta ili snom podivljala misao
I vi obilazite vrhove koje samo još gazi
Svetkovina nesavršene reči ili samoča snegova u leto
I korak vam mirni zauštavlja ambise.
Što blešu u oku čoveka kad svedoci velikom otkriju
I spokojni vam osmeh se igra zaboravom
Ko vetrar piščnikom što se ne pothranjuje,
Ko vetrar kad tražite planine blistave svoje Azije
Ko vetrar kad birate sebi i bolja i druga vremena,
Druge uspomene i druga godišnja doba.

MI ostajemo i čamimo jer želimo da nas pamte
Oni sa kojima smo podešili srca, krv i pesme
Mi umemo da se plasimo i da cvokočemo pred kalendarem
I da se zaklinjemo pod radosnim roditeljskim pogledom

I tražimo da nam deca što više liče na nas

Dok nam se vaša samoča iz glečerskih postelja ruga

Ko snažnog bika rep rojevima mušica,

Ali nek nikada više uzvraćena vaša dobrodošlica
Nerazdvojni stropnji ne odagna iz ovih ropskih očiju
Ali nek nikada više prkosna vaša sigurnost
I nas ne naveđe da prezremo eud raskrsnica

Kao i ponosni konj što prezire tle

Nek nikada više senka uspravljenog vašeg stasa

Srž svetlu svoju i ognjenu ne satera u naše isušene kosti.

Idite!

I moj nek se pozdrav izgubi za vama
Ko što kratka i teška bolest napušta iscrpljenog bolesnika
Il ružan san znojavo dečeje čelo
I moj nek se pozdrav izgubi za vama
U škrpili zardale kapije

U vrevi ulično što raste iza prvog ugla

U mahnitom zvijždu lokomotive

I u tišini sveta koji se bez kajanja budi

I ove iste zore kao i druge obične svake

I moj nek se pozdrav izgubi za vama

Za tragom vašeg jezera i gorke vaše munje

Idite

Stari kapak udara o zid, vetrenice podrhtavaju

Ko obrazi novorođenčeta

Jutrom golo drveće bac u sobu senku

Ali pod prozorima more se čuje i svetlost stidičnih školjki

Zasenjuje oči prvom prolazniku

U vrevi iza prvog ugla

To vaš se vetrar poigrava crvenim lišćem

I nabira vodu i suze nateruje na oči:

Treba samo ustati, samo odmahnuti rukom.

Ni odmahnuti, samo se jednostavno okrenuti.

Idite

Ostaju kuće od karata, lutke od slame

Ostaju ogledala da čuvaju uspomene

Treba se samo jednostavno okrenuti

Samo okrenuti

Ni okrenuti jednostavno samo otići

Borislav Radović

ATELJE 212, osnovan početkom

POZORIŠTE

NA KRAJU SEZONE

Negde polovinom sezone stvorio se meni osećaj koji kasnije nišam uspeo da potisnem: osećaj praznine koji nastupa kad se ostvari dugododjinske težnje. Poznato mi je koliko su takvi zaključci proizvodi: u umetnosti ne verujem u konačna ciljeve a najveću lepotu pronalazim u trenutku kad se mo

genetnog u iznenadnom otkrivanju oblika i shvatjajući estetski krikost onog ponetog utiska pitomine da nije više nema što bi ga krepilo u ovoj univerzalnosti. Zato je zaplavio natrag prema površini. Usput je doživeo još jedan udar straha, istina kratkotrajan, ali daleko žešći od svega što ga je dočelo uznemiravalo. Senka. Sastavno lepo je video senku kako se dotakla njegovih udova, natkrilila ga za trenutak i skliznula negde dalje. Puška, koja mu ni detele nije ulivala samopouzdanje i jedino mu je smetala da se malo slobodnije kreće, sada mu u ovom iznenadnom trzaju zaigra u rukama kao neka nepotrebna stvar. Jer šta ako je morski pas, a slušao je da ih ima prilično i da nesreću nisu baš tako retke, onda mu ništa neće pomoći ovo oružje za podvodni ribolov kojim skoro i ne ume da rukuje pošto ga je prvi put uzeo maločas i to uglavnom zato da mu oprema bude potpuna. Da bi pogledao gore morao je malo izmeniti položaj, a ta kretanja, koja je trajala verovatno vrlo kratko, učinila mu se beskonačnom i bila je propräena britkim ledenim iščekivanjem da se, kad je okončana, uveri u motivisanost evog uzbudnjenja od kog je voden omotač postao mnogo gušći, a njegov dodir razlivao mu se po koži prodirući u svaku poru nekim oštrom igličastim zubima, istim kao i oni što su u čeljustima nemani. Međutim, ono što je nekoliko sekundi kasnije ugledalo nad sobom ni malo ga ne umiri. Već je jasno raspoznao Laletove grudi, trbuš, udove, čak i oči ispod okrugle staklene obrazine i postalo mu je namah jasno da je strah od ajkule besmislen, jer tamno je gore čovek, poznat i bezopasan, sa finim gipkim pokretima koji odaju rutinu i usredstvenost iskusnog lovca. Mladićeva pojava još više pojača zehnu i to nekako iznenadno i bez naročitog povećanja. Onda je počela da prodire voda. Ne, nije odmah počela. Trbuš. Suženi, dologa vidljivi trbuš plivača što potiče na pokretnu gipsanu plastiku pripljeniju za amalgamisanu osnovu, taj trbuš postade centralna tačka pažnje i pobudi ga na neko tamno, sastavno iznenadno iskušenje; prsti sami potražiće obarač da bi odaslali u njegovu moketu oštar probogni hitac, da bi ga prikovali za kupolu površine i pretvorili u reljef, pravi i nepomičan što lebdi okamenjen nad ovim uznemirjenim predelom. Kako se odjednom seća svih pojedinosti rukovanja ovom napravom? Nanišan. Šte. Trbuš je isuviše spor da pobegne od pamere koja u sebi sažima sve ovog trenutka. Pa ipak, on je svestan svog pokreta, svestan te želje i već se usteče, koji je, pokušava da se kontroluje. Hoće li uspeti da pobedi sebe? Mora pronaći neki drugi, sporednji način da se omete. Eto, već je i došao došao da želi zastavljanje započetog pokreta, koji je još uvek jači od svega što se u njemu sukobljava. Sa velikim naporom volje pomici preston gumenom tkivo maske. Prodire voda, zamagljuje se vidokrug, nestaje dah. Jedino što ga sad goni to je potreba da što pre izroni. Penje se pančeno, zagušeno i ovako oslepelim izgleda mu da je površina pobegla nekud nedostužno visoko i da je nemoguće dosegati do nje. Najzad glava uroni u meko, neopterećeno, onda se opet spusti ispod nivoa vode, ali sad mu je već lakše jer zna da se popeo. Učinivši poslednji napor izroni ponovo u trgne masku sa lica. Kad je opet pogledao Lale je bio na nekoliko metara od njega i pretraživao je dno svojom mirnom, ubilačkom preciznošću.

(Odlomak)

Ponovo vidik, ali nekako drukčiji no maločas, manje odreden, mada su kuće, automobilski put i reka ostali nepromjenjeni na suncu koje kao da se nije ni pomaklo u toku ove kratke odsutnosti. Učin mu se da je predelu pod njim oduzeto nešto od boje i da se u poznatom spletu linija pojavilo sve nekako golo, lišeno one privlačne dimenzije što mu je otkrila jedan zaboravljeni vid stvari: daljinu. Ali ipak, sigurno je to varka, jer kakve veze ima spoljni svet sa onim što se zabilo u njemu? Naravno, laž je da se ma šta pomerilo unaoko; sve je to samo odraz zbumjenosti koja je nastala zbog sećanja na onaj prošlogodišnji ribolov u Dubrovniku. Sećanja samo uneškoliko izmenjenog. Ali baš toj maloj pomerenosti i jeste značaj čitavog doživljaja koji je sada ponovo otkrio. Ustvari, kako se zaista dogodilo? Jednostavno: voda je počela da prodire ispod obrazine. To je sve. Prodrla je posle onog iznenadnog potresa kad je pogledao gore i to se dogodilo verovatno zato što je slabe pričvrstio masku. Pre toga je video Laleta kako pliva nad njim, njegov trbuš i lagano ritmičko kretanje udova. A ostalo: želju da ispaljite hitac taj trbuš i sve drugo izmislio je ovde na klipi privučen možda mogućnošću jednog detalja koji mu je ostao najjasnije urezan u pamćenju. Konstruisao je taj nastavak kao nešto sasvim logično ne sumnjajući ni sekundu u verodostojnost ovog iskušenja mašte i puštajući se da ga ponese ta čudna laž koja se spontano rodila u njemu. Ali zašto je ispalio baš tako? Zašto je u sećanju ostalo naglašeno ono što bi ga sada povukle, a onda nije? Zar onda još nije mrzeo Laleta? Potreban mu je priličan napor da zamisli ono vreme kad je bio skoro sasvim ravnodušan prema tom višokom, lepo građenom mladiću koji je onda bio čak i zanimljiv sa svojim sportskim poduhvatima punim nemira i neke iznenadujuće nedoslednosti što je začudo pružala više obaveštaja o njegovom karakteru nego sve one godine unazad provedene u površnim rođaćkim susretima. Bilo je to jedno od najtoplijih leta koje pamti. Prijatelji jez u dubrovačke direkcije obezbedili su mu udoban smestaj u vili na Lapadu i mogao je da proveđe čitav mesec u ugodnom besposličenju. Mirjana je otseća nedaleko, a sastajali su se svake večeri na nekom stenu, sedeli izujedan od komarača i kralj, nasitno, trenutku odavno već poznate, prezasićene od ponavljanja reči, pokreta i daha, od uvek istog prisustva koje više nije moglo da unese ni jedan novi akord u svoje postojanje. Naposletku je oputovao nekoliko dana ranije ostavivši i njiju Laletu. Ovaj nije mnogo negodovao jer je u međuvremenu sklopio nekoliko poznatstava što mu je omogućilo da se još bolje provodi. Zanimljivo, koliko je složeno vratiti se sada na one dane, a izbeći istovremeno sećanje na sva iskustva stećena od povratka u Beograd pa do ovog časa na Kalemegdanskoj terasi, jer se mnogo što promenilo u tom međuvremenu i njihovi su odnosi postali drukčiji. Pa i da uspe da pohvata sve niti memorije, šta bi mu to donelo? Oseća kako već nije važno da se odredi što preciznije u odnosu na onog nekadašnjeg sebe jer je već dokučio korene maločasnja laži. Međutim, baš to ne može da mu pruži nikakvo zadovoljenje pošto je stara i nerešiva težnja da prevaziđe omedenost ovih časova ponovo otvrda pod suncem. I jedno mu je preostalo da je prihvati, istina s malim potisnom upućenim na svoju adresu, kao što se to ustalom i čini u trenucima pomirenosti.

(Odlomak)

LIKOVNA UMETNOST

Traženje prirode

Povodom izložbe naivnih umetnika Jugoslavije

Janko Brašić: Autoportret

Na izložbi Naivnih umetnika Jugoslavije u Beogradu, pored hrvatskih seljaka slikara, pripadnika takozvane Hlebinske škole i nekoliko seljaka slikara i vajara iz ostalih naših krajeva, pojavilo se i pet-šest platna srpskih seljaka slikara.

Izostavljujući, zasad, možda najdarovitijeg medu njima — Cveta-na Belića, verovatno Sremca (čije se, dosad, jedino poznata slika — „Svadba“, bez ikakvih bližih podataka nalazi u mojoj privatnoj kolekciji već dvadeset godina) htio bih da se zadržim samo na seljacima — slikarima i vajarima takozvane Oparičke škole. Osnivač i, sigurno umetnički najdashniji pretstavnik te „škole“, Janko Brašić, zastupljen je jedini na izložbi, ali i on kao uzgred i nepotpuno; dok o delima njegovih daka nema ni pomen; mada bi se i njihovih dela moglo, nači u sred Beograda bar deset-petaest ulja, crteža i skulptura,

Ime Janka Brašića pojavilo se u javnosti prvi put još 1935 godine u vezi sa jednim konkursom na kojem je i on učestvovao i bio primelan.

Ja sam ga sreća u njegovom seju — Opariću, u okolini Svetozareva.

I u svome držanju imao je nečeg od ozbiljnijeg starijeg čoveka. Kao i danas i onda se nosio seljaci, ali je još tada grad pomalo počeo da se oseća i u njegovoj stolici i u njegovoj stilskoj i tehničkoj crtu, svoju naivnu anatomiju, svoju izvršnu perspektivu i sirove boje, koje su ličile na prve dečje bojene poeteze.

Skulpture su bile ili u glini ili u belom mermeru. Manjeviše i one su imale sve crte te dečje primativnosti, samo su one ipak, u pogledu anatomije, odnekud, bile mnogo zrelije; neke čak do neverovatnosti anatomski tačno postavljene. Bilo je tu svačega: portret, autoportret, kompozicija, nadgrubnji bista i plaketa.

— Zašto čuvaš ove slike, a ne pokazuju ih?

— Da se potsećam kako sam malo znao.

— A zar si ti nešto dosad učio?

— Pa... jedan razred osnovne škole. Slikarstvo, ako se to može nazvati naukom, učio sam malo kradom kod jednog Rusa, po-mazući mu, kao običan radnik, kad je ono pravio freske u našoj crkvi. Samo svi ovi radovi, koje vi izvlačite iz miraka, slikani su mnogo ranije nego što je taj Rus došao u naše selo. Istina, kad sam njemu pomagao, mene je često hvatala grozica da i sam slikam. Ali, pošto je Rus budno čuvao

sliku i skulpturu, dok su ostali radovi bili skriveni, po budžacima, među nizama tek obranog grožđa i drugog voća, koje je takođe tu držano i čudno mešalo svoje jesenje mirise uzelosti sa teškim mirisom firnaja, terpen-tina i boja.

Slike su bile u zelenkasto-ervenkastim, žuto-belim odnosima, bez nekih većih tonskih diferen-ciranja, punе anegdotičnosti; ali i neke unutrašnje „prirode“. Imale su jednu svoju zajedničku stilsku i tehničku crtu, svoju naivnu anatomiju, svoju izvršnu perspektivu i sirove boje, koje su ličile na prve dečje bojene poeteze.

Ali uskoro je došao Prvi svet-ski rat. Teški dani, kad se moralo misliti pre svega na održanje života, pa je slikanje skoro sa-svih zaboravljeno. Posle mnogo godina, u vremenu kad je služio vojsku, jednoga dana želja za slikanjem ponovo se pojavila.

— Primetio sam pred nekim ka-

vezom nekoliko golubova — pismenošću kako se ljube i zaželete da naslikam tu „ljubav“. I naslikao sam. Crtež se svideo mojim dru-govima i starešinama. Bio sam pohvaljen. Otada nisam ostavljao olovku i hartiju. Jednoga dana upotrebio sam i olovku u boji. Na crtanju „Svetog Dorda“ — iz-jutra, „Raspseće“ — u podne, a „Svetog Arhangela“ — po podne. Da je dan bio duži, ko zna šta bih tогa dana sve još naslikao. Prvu ujutru sliku storio sam 1934 godine. Bio je to moj autoportret. Iduće godine — „Portret moje majke“ i „Park kod Vukovog spomenika“ (jedna od slika koje su iz-ložene i na ovaj izložbi).

Prve svoje uljane radove nije zadugo pokazivao nikom. O njima su znali samo njegovi ukućani. Ne-majući nikakva znanja o spravljanju boja, upotrebljavao ih je kako bi mu palo napamet. Ali jed

(Nastavak na 8 strani)

Siniša Paunović

Andre Mason: Crtež

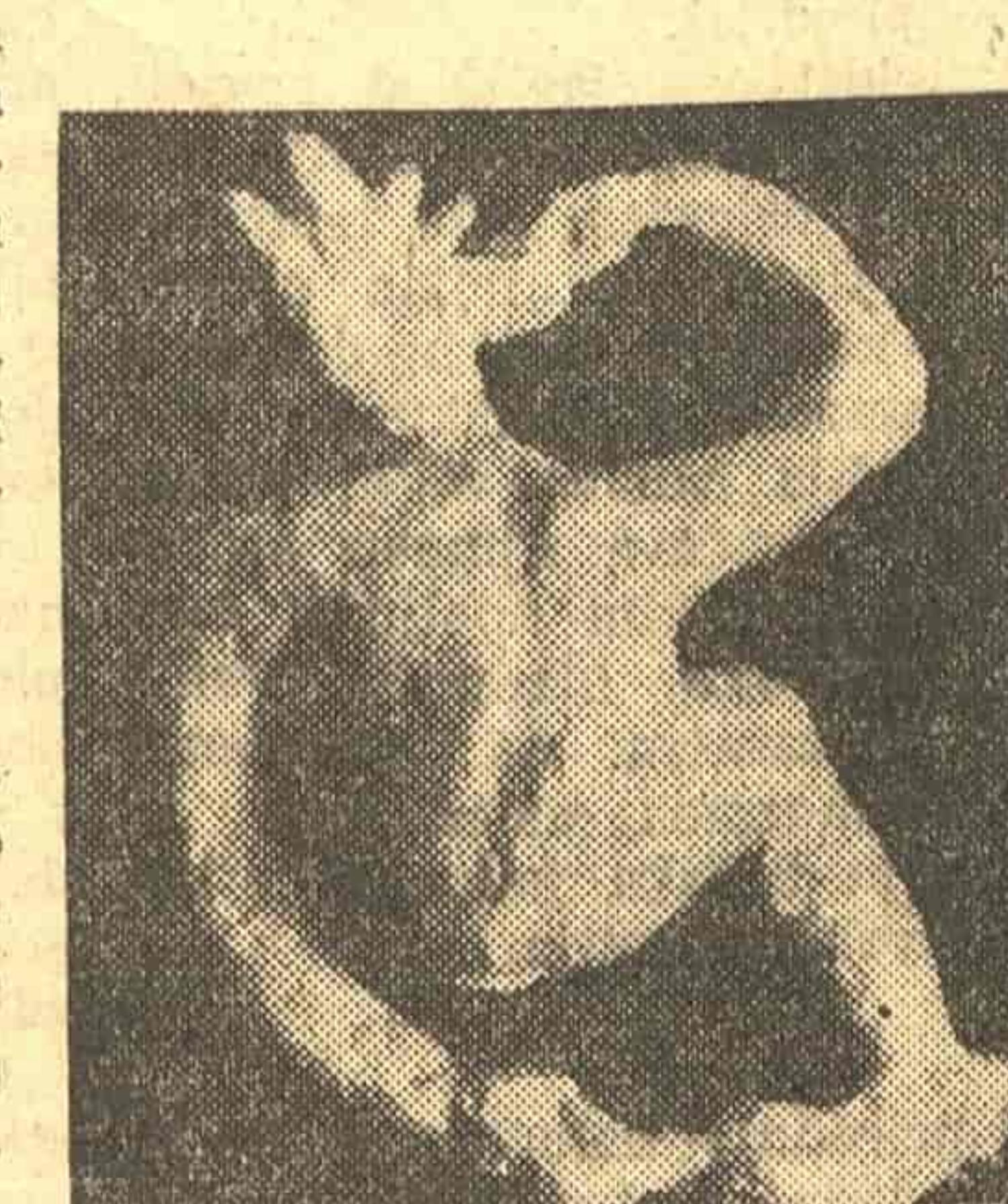
ANDRE MASON

U galeriji Luise Leiris, novoj i individualnoj izložbi nisam video toliku inventivnost u varirajuću osnovne poetske misli, osnovne plastične konceptcije. Slike su mu u različitim tonalitetima: crvenim, plavim, sivo crnim, žutim. Preko njih proteže se nervozan ili miran, lelujući ritam linije, i kruže prosuti znaci. Različita mu je i materija: čas lazurna čas gusta. I materijal: čas uljana boja, čas pesak, gips.

Ako se Masonova ranija platna nalaze na granici realnog i imaginarnog, njegova nova platna nalaze se na granici imaginarnog — a ono u sebi uvek čuva izvesnu konzistenciju objektivnog — čiste apstrakcije. Postoji ogledno pomeranje ka apstraktom: Mason je osetiv na promene koje se de-šavaju u savremenoj umetnosti. Pa ipak njegovo dele uvek čuva jasan srealistički odjek. U čulni, dinamičnu apstraktну harmoniju linije i boje, on sa mnogo duha upliće poneki elemenat realnog sveta, koji celu sliku idejno poenutra i ispunjava naročitim po-etskim atmosferom. Taj ostatak realnog sveta je u vidi aluzije na situ ljudsku figuru, svedenu na mitološki znak, izgubljenu u velikom, nemirnom prostoru ili u vidi — šarenog, prirodnog ptičjeg perca! Ti ostaci realnog sveta, dodati slići, odnosno zlepšeni na nju, imaju povratno dejstvo na njen karakter i sadržaj: daju joj jednu novu dimenziju poetsko-filosofske metafore.

Mason je slikar koga ne interesuje statično nego dinamično, ono što je u stalnom kretanju i promenama. Jedan poseban mit o sve tu i čoveku. Po njemu sve je u nemiru i pokretu. U procesu, a ne definitivnim stanjima. I svaki njegov eksperiment, svaka njegova avanturna ostaje u oblasti slike, istovremeno punokrvnog i rafinovanog.

Miodrag B. Protić

Andre Mason: Kompozicija

Družbeni prikazanih dela u Jugoslavenskom dramskom pozorištu ovog teatra u punoj meri odrazili su složenu društvenu strujanju, tako da su njegova nastojanja dobila takav karakter. Međutim, od momenta kad je taj proces okončan, Beogradsko dramsko pozorište ne prekidno luta i ne može da prenade svoje pravo mesto. Izgleda da je danas za njega daleko važnije da najzad formira svoj stil nego da se trudi da preko noći povrati staru slavu. Čini mi se da je njegov put u igranju savremennog svetskog repertoara i onih dela koja još nisu klasična u užem smislu (Še i Pirandello, naprimjer) i to pre prevashodno modernom scenskom obliku (svakako bliskom pogledima koje je formulisao A. Arte).

Drugi veliki uspeh sezone sva-kako je pretstava Brehtove „Majke Hrabrosti“ u izvođenju ovog pozorišta. Ovo delo u kome Breht ističe komercijalni karakter rata kao i nesposobnost običnog čoveka da ma šta nauči iz katastrofe, reditelj M. Dedić je realizovao u scenskom obliku sličnom dubokom ironičnoj narodnoj baladi punoj slutnje i pretstava je bila sjajna i precizna demonstracija Brehtove „hladne dramaturgije“. Nezabro-

pri kraju sezone prisustvovali smo jednom izrazitom neuspeli dramatizaciji „Brace Karamazović“, neuspeli koji je još jedan pokazao koliko je jalov napor uložen u scensku realizaciju velikih romanova.

Pri kraju sezone prisustvovali smo jednom izrazitom neuspeli dramatizaciji „Brace Karamazović“, neuspeli koji je još jedan pokazao koliko je jalov napor uložen u scensku realizaciju velikih romanova.

Jedini stvarni umetnički doživljaj u ovom pozorištu imali smo na pretstavi Sofoklova „Edipa“ u kojoj se osetio ozbiljan napor da se tragičan sadržaj života zatvoren u tragediji uboljeti na sceni u duhu nekih novijih istraživanja tragičnom ritmu, akcije.

Način na koji je realizovana scenska realizacija velikih romanova, ali i nekako drugačiji no maločas, manje odreden, mada su kuće, automobilski put i reka ostali nepromjenjeni na suncu koje kao da se nije ni pomaklo u toku ove kratke odsutnosti. Učin mu se da je predelu pod njim oduzeto nešto od boje i da se u poznatom spletu linija pojaviše nekako golo, lišeno one privlačne dimenzije što mu je otkrila jedan zaboravljeni vid stvari: daljinu. Ali ipak, sigurno je to varka, jer kakve veze ima spoljni svet sa onim što se zabilo u njemu? Naravno, laž je da se ma šta pomerilo unaoko; sve je to samo odraz zbumjenosti koja je nastala zbog sećanja na onaj prošlogodišnji ribolov u Dubrovniku. Sećanja samo uneškoliko izmenjenog. Ali baš toj maloj pomerenosti i jeste jeste nekako čitavog doživljaja koji je sada ponovo otkrio. Ustvari, kako se zaista dogodilo? Jednostavno: voda je počela da prodire ispod obrazine. To je sve. Prodrla je posle onog iznenadnog potresa kad je pogledao gore i to se dogodilo verovatno zato što je slabje pričvrstio masku. Pre toga je video Laleta kako pliva nad njim, njegov trbuš i lagano ritmičko kretanje udova. A ostalo: želju da ispaljite hitac taj trbuš i sve drugo izmislio je ovde na klipi privučen možda mogućnošću jednog detalja koji mu je ostao najjasnije urezan u pamćenju. Konstruisao je taj nastavak kao nešto sasvim logično ne sumnjajući ni sekundu u verodostojnost ovog iskušenja mašte i puštajući se da ga ponese ta čudna laž koja se spontano rodila u njemu. Ali zašto je ispalio baš tako? Zašto je u sećanju ostalo naglašeno ono što bi ga sada povukle, a onda nije?

Način na koji je realizovana scenska realizacija velikih romanova, ali i nekako drugačiji no maločas, manje odreden, mada su kuće, automobilski put i reka ostali nepromjenjeni na suncu koje kao da se nije ni pomaklo u toku ove kratke odsutnosti. Učin mu se da je predelu pod njim oduzeto nešto od boje i da se u poznatom spletu linija pojaviše nekako golo, lišeno one privlačne dimenzije što mu je otkrila jedan zaboravljeni vid stvari: daljinu. Ali ipak, sigurno je to varka, jer kakve veze ima spoljni svet sa onim što se zabilo u njemu? Naravno, laž je da se ma šta pomerilo unaoko; sve je to samo odraz zbumjenosti koja je nastala zbog sećanja na onaj prošlogodišnji ribolov u Dubrovniku. Sećanja samo uneškoliko izmenjenog. Ali baš toj maloj pomerenosti i jeste jeste nekako č

Samо mukli bat
odlazeći i daleko blistanje
trava, u otsudnom
trenutku bila,

Dosjeće naše srove...
Opet koračam
hodom laganim
kroz predgrade.

87, ne čujem!
87, izgovaram neoporecivo
pred zgradom skamenjen.

Neraskidivo vezan.
O, neuhvatljiva plodnost
oči su tvoje, ljubavi!

87, 87 — vjetar probudio je
i otvara kapije grada.
Ljudi izlaze i
tiho ljube pločnik.

87 — na dnu kamenih
bunara gasi se
fluorescentna reka.
Na dnu čelika

hiljade ljudi
pozdravljaju
blizini jutra.

87 — prozori se otvaraju
snovi da prestanu.
Panika, u srcu, samo što
kriknula nije.

Vladimir V. Predić

ŽED

Volim je i više nisam u stanju da gledam njeni ispijeno
lice i iskolačene oči. Posmatrajući njene muke skoro zaboravljam svoju žed koja me muči već danima, otkad smo u
nepreglednom beskraju pustinje, bez kapi vode i ma i najmanje nade za spas. Pošćemo, očajavamo, snage su nam na
izmaku, kroz nekoliko časova možda čemo već biti mrtvi.

Iznadna zastajem kao ukopan, ne usudujem se da
poverujem svojim očima: u beskrajnoj, užarenoj sivini, pravo
pred nama, na možda svega nekoliko stotina metara, kao iz
zemlje izrasla, stoji oaza... Njam, to je samo prividje izmučenog mozga, ali nisam u stanju da uzdržim ludo proigravanje
srca. Počinjem da vičem, smejem se, jurim peščanim dinama,
povlačim i Devojku za sobom; grlimo se, plačemo od radošt!... Novim snagama grabimo k fatamorgani. Prolazimo
treći kroz njena široka, dvokrila vrata, napijamo se studene
vode na njenom izvoru... Spaseni! Neka bog blagoslovu dobru
viju koja nam je podarila svu tu sreću i pune pregristi života!

Fatamorgana nije naročito konforna, ali smo ipak zadovoljni njome, putovanja uvek donose neke neugodnosti. Već
posle jednog časa krećemo dalje. Pred nama je opet belo
prostranstvo pustinje. Oko podne stižemo u sledeće fatamorgani.
Drago mi je što smo stigli baš u vreme ručka — obično
ručavam u dyvanačni časova. Nova fatamorgana potseća na
deovojački pansionat. Pronalazimo jednu stenicu na zidu trpežarije i rešavamo da čemo se žaliti, ali to ostavljamo za
sledeći put. Mi ipak dugujemo zahvalnost Providenju koje nas
je izbačilo od smrti.

Posle popodnevnog odmora produžavamo dalje. Kajemo
se što iz poslednje fatamorgane nismo poneli termos s leđenom
limunadom. Za sve je krv moja zaboravnost. Pokušavam
da povremenu da čemo ipak proći ovu užasnu pustinju. Sunce
se približava peščanom horizontu, uskoro će pasti mrak.
Krajnje je vreme da se pojavi nova fatamorgana jer užasno
smo iznemogli, dani su već prošli otkako lutamo. Biću zaista
jako ljut ako u njoj ne budemo našli meke krevete za spa-
vanje u kojima bismo odmorili naša izmučena, pačenica tela...

Vuk Vučo

OAZA ISCELENJA

Predimo na nemu obalu gde još nijedanput

Nismo raspredali o raspadanju nade
Nismo grebalj nameštene zvezde iz mraka koji cuti
(trajemo) zaista otporni niz kaskade

seti se

moraš se prisjetiti

odjednom se slegla

dosada ko mora u bari bez kovitlanja

setiti se već moraš

Tim koracima

Tim senkama koje su nastanjene bezrazložno osmesima

Poziv je usledio neodložan pre rodaja

Davno znači bez pogovora

Predao sam se da proskitam i da se umorim

Da zagnjurim iznenadeno čelo, da sljstim iščudavanja

Gondolama smo silazili niz tok tog bledog sna,

Tog sna KASATO

Niz paučine ludog bunila koje ne boli više

Podneva ta sunčana morska bruje i isceljuju

Da li će biti nadan, na silu boga jedan nezamenljiv smisao

Predvečerju?

Verovatnoča je bezbolna neizvještost i gostoprinstvo

Stišan Panike za kratko,

Smiraj što se sleže leleka listova

Kratkih otimanja što izdišu neprimetno

Dok iverte smeha vetrar voza trikovima osveženja

Razapeto je jedro lakoverne duše, koja je sigurno upala

Na jeste

Jave koja nije tu da utoli žed, da razastire radost

Da brine za poremećaj mrtvaje

Saslušaj kraj mene provalu neljudi i Potop u kome čemo

Ti i ja nevešto pratiti (jedino naš sluh)

Srebrne korake Dogane koja ovoga puta stiće do Toskane

Do golubova

I trešanja i čavrjanja,

Nema razloga da se povratimo

U tudišu

Nerazgovetno je pitanje ko je od prolaznika salutao u ovoj

Fustinji

Koja neće biti u stanju da spreči naše iscenjenje.

Vladislav Tišma

PRIČA „KNJIŽEVNIH NOVINA“

Život tela

Branko V. RADIČEVIĆ

Gledala je plavog mladića iz udaljenosti svojih godina. A on se čudio: zašto su njene oči sive i potamnile gorke? Nadao se: omekšaće njene oči ako bude govorio obične stvari, jer ona uvek strepi. A šta su to obične stvari? Ustao sam rano, pogledao se u ogledalo, susetki "zvao dobro jutro, prodavcu cigareta ponudio cigaretu. Obične stvari koje se pominju kad se ništa ne dešava. Možda ih ne treba ni pominjati, jer nemaju važnosti, postale su bezlične. I on je baš tako govorio. A ona je mislila, gledajući ga zatamnjeno: ima vremena da doživljava i te obične stvari. Koliko će puta reći dobar dan? Koliko će puta ulido šetati ulicama? Koliko će puta stajati na nekom ugлу bez misli i želja, dosadujući se jer je mlad, jer ima mnogo vremena? I ona je požalila dane koje je umela da pretvoriti u dogadaje. I sada ih pretvara. Ali neće moći dugo da izdrži. Kada bi bila sigurna da će sve to da potraje, bila bi mrtva. A to bi bila zigmunda: on sedi pored nje i mora neprestano da je gleda i da se boji njenih odlazaka. Ovako: ona se boji njega i plasi se njegovih odlazaka. Da li je to počelo da nastupa vreme konačnog odlaska?

Imala je dovoljno godina da bude lepa. Ruke su joj bile oble. Prsti su poisečani na male igračice. Obnajlene i razigrane, bestidine i podatne. A njena su ramena imala snage za mnoge noći ljubavi. Ništa za to što je prevailila četredeset. Kada je izgovarala reči, usne su joj se punile čuljnim sadržajem koji nije imao srodnosti sa stvarima koje je pominjala. I bilo je pravo čudo da odvajanje, ravnodušnost reći i neravnodušnost usana. Pa ipak, oko njenih očiju mrežalo se vreme. I ona je jedina znala za umor svojih ramena. Jedino da ona osećala koliko je nekada bila nadmoćna i koliko sada mora da se trudi da sve to postigne. Bio je to veliki napor. Umarala se. Ali niko na njoj ništa nije mogao da primeti.

Gоворио je obične reči i čudio se: zašto nije zadovoljna? Nije ni slutio da ona zna da se on brani od sebe. A što su reči obične, bez krv dijagona, to je zbog punokrvnosti njegovih godina. On je siguran i kada mu se čini da je slab. On sve može, jer ima mnogo vremena. Mladi je od nje i ništa mu nije daleko. Mogao bi da se okreće i ode. Nikada ga ne bi stigla. Ali zar je to krivica? Ona je morala da se odluči šta da čini. Da odè ili da ostanе? Možda bi bolje bilo da ode. Nije bila takva žena. Nije mogla da ode. Rešila je da pogine. Jedino tako može da ostanе ono što je bila, prava žena koja se ne boji ako zna šta će se dogoditi.

Stanovala je na kraju grada. Vraćala se umorna. Polako se pela stepeništem, mali vrt je bio mlad i ona mu okrete glavu. Smetalo joj mlado drvo kome nije znala imena. Bilo je ispršeno i — činilo se — bezobzirno. Kad da je velika hrabrost biti mlad. Bio je to dan uoči zaruka kojima su se svi začudili. Prosto: neko je slegnuo ramenima, neko je nešto rekao, neko je čutao, spremar da govoriti kad bude trebalo. Svi su bili zaštuđeni i — pomalo — zapunjeni. Žena kao što je ona može imati ljubavnika. Zar joj to neko brani. To je njenovo pravo. Ali žena kao što je ona, ne bi smela da ima muža. Jer to vodi brzom rastanku. Takva žena ne ume da izabere muža koji će ostati. Godine su je učinile nerazumnom. Godine ili bes na koji je bila navikla. Ona traži muža ljubavnika. Takvog muža nemaju ni mnogo mlade žene. Nikako muža ljubavnika. Uostalom, takve muževje je imala. Jedanput. Dvaput. Triput. Zar nije mogla da ih sačuva spominjanjem?

I ona je, mislila o tome. Zbog toga je pozvala svoju decu u veliku sobu koja je imala teške zavese i anđelčice više kreveta. Tamna soba sa ogledalom koja je mirisala na njene noći koje nikada nisu bile spokojne i mirne. Pozvala je svoju decu u sobu da im nešto kaže. A streple je: zar im ista može reći. I da li je njena decu mogu razumeti. Negde, u njoj, rado se krije. Plašila se: otkinuće se krik i sve će se pretvoriti u prah i pepelo.

Ušla je devojčica, pa dečak, ušla je još jedna devojčica, za njom dečak. Na kraju se pojavio mladić sa brčićima.

To je uplašilo. Mladić sa brčićima. Visok, vitak, taman u očima, laki u koraku, zategnut u ramenima. Ali, sve bi mu to oprostila, svu tu prenaglu izraslost, samo ne brkove koje je pustio. Preterpla je od nekog bolnog stida. Zar je već toliki. Zar je morao tako brzo da poraste. Zašto nije pričekao dok ona ne ostarli. Mladić sa brčićima išao na svoga oca. I on je nosio takve brkove. Imao njene oči. „Ima moje oči!“

Dodi da te vidim, pozvala je mladića. Imaš moje oči, to sam htela da vidim. Nije dobro što imaći moje oči. Uplašila se za miam

diča. Nije dobro. A on se čudio: šta se događa sa majkom? Ali nije pitao. Nije smeо da pita.

Devojčice je uzimala u krilo. I gledala je sebe kada je bila devojčica. I plašila se: gret je ne ostariti na vreme. Zašto nisam na vreme ostarla? Pa je moliла za decu: neka ostare na vreme. Tako će moći da žive. Ako na vreme budu ostarla.

Zovnula je najmanjeg dečaka. Imao je njene oči. Zovnula je većeg dečaka. I on je imao njene oči. Licitili su na očeve. Svaki je imao drugog oca. I ona ih je pamtila. Svakoga po nečemu. Znala je ona da pamti. Laž je da brzo zaboravlja. I dan danas pamti. Pamtiće dok bude živa. Nije mogla na vreme da ostarli. I zar zbog toga treba da bude nesrećna? Zar su srećnije žene koje su na vreme prestale da žive?

Ostala je sama pred velikim ogledalom. Ruke su prelazile preko lica. A onda su polako svlačile haljinu. Gledala je otkrivanje svoga tela. Otkrivala se polako, deo po deo. Bilo je to rađanje. Pretvara se u mlado, snažno telo kome godine nisu mogle ništa da učini. Gledala je svoje telo u ogledalu i mislila na plavog momka koji ima mnogo vremena. I plavi momak će stajati pored velikog ogledala. I njega će, kao i prethodne, primiti okvir ogledala. Ona će se polako svlačiti. Okvirovi kada sade. A on će gledati njenu rađanje. Tada je najjača. Znala je da je tada najjača. Da li će biti srećan. Pamtiće dok bude živa. Nije mogla na vreme da ostarli. Stajala je tako u polutama, zagrcnuta i uplašena. A onda se ponovo, sa nekim čudnim besmom otkrila. Sinulo je telo koje nje moglo da ostarli. I kao da je raslo. Sa bolom i krikom koji je privlačio.

Da li voli svoje ruke? Volim li ramena?

Usne su se punile čulnim sadržajem, a ona je znala da kriju pod tankom, vrelom nabubreom kožicom.

Da li voli? Nije znala da ogledalo. Napustila je ogledalo. Pokrivala se u postelji. Drhtala. Kao da su je dodirivali prsti nečije velike pakosti, prsti koji su ostarli mnoga tela. Ležala je i gorko mislila: telo je krivo, neka ga ostare prsti nečije pakosti. A onda se uplašila za sebe. Ne treba misliti. Odmarala se za noć koja dolazi.

A noć je došla. Nekako iznenadno, prebrzo. Mada je znala da dolazi, bila je zatečena u nekom oklevanju. Došla je noć. I ona nije mogla da se povuče.

Playl mladić koji je imao mnogo vremena išao je lako pored nje. Govorio je obične stvari i opet se čudio: zašto su njene oči tako tvrdi i neprobojne? Zburjeno je ušao u veliku sobu, koja je imala teške zavese i anđelčice više kreveta.

Ali on nije video zavesu i anđelčice više kreveta.

Ali on nije video zavesu i anđelčice više kreveta. Ušao je preko lica.

Da se slikamo? — upitao je strepeći. — U ogledalu da se slikamo!

Okrenuo je ka ogledalu. Stajali su rame uz rame. Bila je bleda i drhtava. Prebacio je ruku preko njenog ramena. Ali ona je i posle toga bila bleda i drhtava.

Zbunju se, pa je promučao: zašto si bleda i drhtava?

A ona je drhtala i tanjila se u pasu.

— Sad pogledaj! — rekla je tiho. — Sad pogledaj našu sliku u ogledalu!

Otkrivala se kao da je sama. Polako se otkriva. Zar se nije odmarala za ovu noć? Zar se nije dovoljno plašila, dovoljno napačila? Za ovu noć.

Zadrhtao je:

— Vidim našu sliku u ogledalu. Hoću još.

A ona se otkrivala polako. Radala se.

— Ja se radam!

</div

FILM

ANKETA „KNJIŽEVNIH NOVINA“

- 1. KOJU VRSTU FILMOVA
NAJVIŠE VOLITE I ZAŠTO?**
- 2. DA LI SE IZJEDNAČUJETE
SA HEROJEM FILMA?**

Relja Krstić,
elektrotehničar iz Beograda

Kada sam bio dečak „svidali“ su mi se svi filmovi (zato što ih nisam razumeo!). Kao dečak voleo sam filmove: kubojske, kriminalne i slične. Tamo gde odlučuje: snaga, lukavstvo, brzina i druge odlike ljudi, dečacima je to razumljivo i interesantno.

Kad je došlo mlađičko doba stečao sam više znanja i iskustva, a promena u nama, menja i krug interesovanja. Tada sam gledao sve filmove. Sve me je interesovalo.

Sad bi moj odgovor glasio da najviše volim onu vrstu filmova, koji deluju zabavno. To su komični filmovi i svi oni koji nemaju za cilj da osvetle ili iznesu složene delove života.

U našem dobu malo je smeha a ja volim smeh. Filmovi koji traže psihički napor od gledalaca zamaraju, jer se već od umnog rada ili kakvog drugog svakodnevnog posla, gledaoci ne mogu osećati raspolaženje za ovakve filmove. Zato ja retko gledam takve filmove. Isto je i sa knjigama koje čitamo.

U životu ima mnogo ozbiljnijih problema koje ljudi rešavaju (ili ne rešavaju). Prema tome šta komme nedostaje, čime želi da bude okružen, ljudi traže zabavu. Bioskop je zabava u kojoj mnogi mogu da nadu svoje želje i svoju razonodu, kroz umetnički jezik filma.

Žarko Ružić nast., Novi Sad

Naš odnos prema ličnostima u filmu, naročito prema heroju, to je ono što je vrlo intimno, što vrlo često želimo da zadrižimo samo za sebe.

Da budemo iskreni: izjednačujem se sa herojem u filmu, a to je i prirodno. Kako da ne živim u ulozi heroja koji pred mojim očima, bez obzira što je to na platnu, ostvaruju moje težnje, želje, ideje i divan karakter! I verujte, često sebe „hvataš“ u ulozi heroja, bilo Matrosova, bilo Šolaje i bez-

broj naših heroja na frontu i u pozadini, bilo Odi Marfija, Medutin, ja sam i heroj ljubavi u ulozi Filip Žerara i Lorena Olivijeja, i Andrej iz „Legende o zemlji sibirskoj“, koji je divno sjedinio u sebi patriotizam, ljubav i stvaralaštvo, i crnac-avijatičar iz „Doline mira“, i progresivni borac iz američkog gradanskog rata, i „meksičansko pseto“ („Meksikanac“) koji se za svoje ideale natčovećan skij boji u meču sa naduvjenim Jenkijem itd. U sva te uloge toliko se uživljavaju da u svojoj mašt samostalno razvijam radnju u kojoj živo učestvujem i intenzivno preživljavam, nekad, do bola. Ponekad se teško savladajuem da glasno ne reagujem prilikom dramatičnih scena.

Makoliko izgledalo čudno često sam u ulogama raznih ličnosti u jednom filmu. U „Pobuni na Kejnu“ izjednačio sam se skoro sa svim ličnostima i, ako se ne varjam, u svakoj sam pronašao delic sebe. Ja sam bio i onaj prvi kapetan, naizgled čudnog, ali opravdanog ponašanja, pun životnog iskustva, i tragični kapetan-paranoid, i oštromi intelektualac-pisac, i divni „pobunjenik“ koji teška srca prima jednu bolnu istinu i ispravno, herojski, postupa, i branilac koga boli što je morao sebe da pretvoriti u tužioca, a tužioca — zaslужnog veterana, u okrivenog. Najzad bio sam ponovo pisac, ali sada zasluzeno ošamrena kukavni intelektualac, i kao takav izvršio sam — samoubistvo.

Vjerujte, da je i ovo u vezi sa „temom“. U poslednje vreme pre-damnom se odvija filmska tragedija Artura Miler. Strasno se uživljavajući u njegovu ulogu zamisljavajući sebe predhisteričnim ili pak hladnokrvnim, ali rafiniranim pretstavnicima raznih istražnih komiteta. Kako bih propovednicima „slobodnog sveta“ vatreno održao lekciju o slobodi i o pravu čoveka! I zavidim velikom umetniku što je u mogućnosti da ostvari jednu od najplementitijih uloga, da realizuje himnu ljudskog dostojaњa.

Branko Manas,
stud. fil., Petrovac na Mlavi

Da. Gotovo uvek. Ne oklevam nijednog trenutka da to kažem ili bolje priznam, jer to možda nije lepo i na svome mestu. Ja živim sa ličnostima sa filmskog platna. Zbog toga odlazim u bioskop. Pričeno sam usamljen. Film D. Mana „Marti“ otkrio mi je da su i drugi isto tako i ja, na neki način usamljeni. Setite se za trenutak, sale za ples. Naizgled vesela muzika priča nešto ljudima koji igraju, parovi osećaju neko olakšanje i naslanjaju svoju glavu na blisko rame, lice uz lice; eto, zakucaj na ta vrata život nije ni suviše loš ni suviše lep, takav je kakav je i nebezoran — radujmo se njemu. Ne znam što je Pedi Čajevski napisao za Klaru onog momenta dok sedi sama opsednuta džezom. Ništa nije tako tužno kao muzika našeg veka, kada smo sami. Reditelj je posvetio Betsi Bier tako da se ona osmehuje pored svega i uprkos svemu. Naravno da sam saočao sa njom i pored toga što su se u bioskopskoj sali neki smejali. To nije sve. Izjednačavanje se nastavilo i posle filma. Kada sam prvi put posle toga otišao na igranku. Svi su igrali. Jedna devetnaest je sedela sama. Gledao sam u nju i video njene oči. Bila je ista kao i Klara u filmu „Martii“. Pre filma je nikada nisam video i osetio njenu usamljenost, iako sam je poznavao. Cele te večeri mislio sam na nju.

Mislio sam da je formulacija „izjednačavanje“ sa „herojem“ nepotpuna ili bar nezgodna. Sada uvidam da je dobra jer ja se u filmu ž. Anri Kluzoa ne mogu da izjednačim sa vozačem nitroglicine jer ne umem da vozim, ne živim istim životom, niti u istom

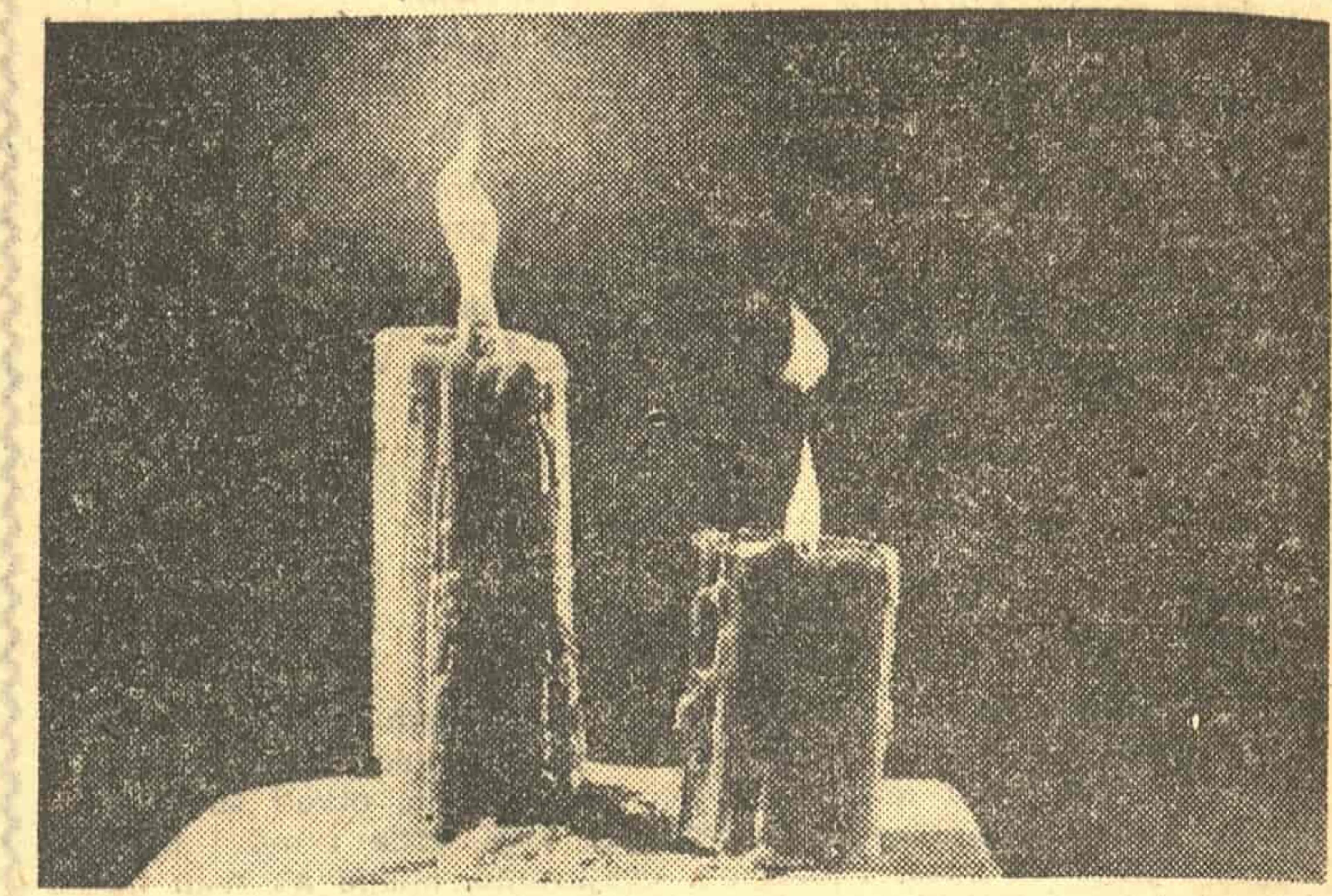
Tehničko-umetnička oprema Dragomir Dimitrijević
Odgovorni urednik Dušan Matić
Stampa „Glas“, Beograd, Vlajkovićeva 8.

PIŠU ČITAOCI:

Relja KRSTIĆ
Branko MANAS
Žarko RUŽIĆ
Mitar MILOVIĆ

AVANGARDĀ I MI

DVA NOVA KRATKOMETRAŽNA FILMA
„OBICI“ I „KOLIKO JE SATI?“

Iz eksperimentalnog filma „Koliko je sati“

Koliko kilometara filmske trake prode kroz kamere, koliko filmove ugleda svjetlost ekrana za jednu godinu? Novosti su uopšte češće i moguće kod kratkometražnog filma koji nije sputan literarnim okvirima scenarija, odnosno fabule. Kratki film se mno go lakše oslobađa nepotrebognog balasta i samim tim stoji na čelu razvoja sedme umetnosti.

U istoriji kinematografije počev od 1923. godine beležimo pojavu AVANGARDE koja je ostavila niz izvanrednih, i sada već klasičnih filmskih dela, poglavito na području kratkometražnog filma.

Jugoslavija je kao filmska zemlja stupila na svetsku pozornicu prilično kasno. Otuda se kod nas mnoge pojave i tehničke novosti pojavljuju sa relativnim zakašnjnjem i mi ih savladujemo u vreme

kada se većina filmskih nacija nalazi daleko iza prepone. One svestle tačke u našoj produkciji oni kratkometražni filmovi koje pamtim po inventivnosti njihovih autora, po smelim rešenjima, nosioci su novog i avangardnog u našim — jugoslovenskim relacijama. Setimo se samo ciklusa filmove Velje Stojanovića, interesantnih pokušaja i ostvarenja Mirka Groblera („Skupljaj pare“), Bajingaj eksperimenta sa „Ogledalom“, nekih sekvenci u dokumentarnim filmovima Milenka Štrpca, Saše Petrovića („Let nad močvarom“), Ljube Radičevića („Kobna žed“), pa najzad i nekih amaterskih filmova (Boštjan Hladnik).

U svakom od tih filmova, i ne samo u njima, nailazili smo na sekvenke, negde čak i na čitavu materijalu datu nekonvencionalno, u stilu najboljih ostvarenja sedme umetnosti i vrlo blisko avangardista. To nas pobudi na razmišljanje o postojanju naše avangarde.

Kada se setimo filmova „Medučin“ (Rene Kler), „Simfonija velegrada“ (Rutman), „Kiša“ (Ivens), „Andaluziski pas“ (Bunuel), vidi-mo da je za postojanje jednog takvog filmskog žanra potrebno pre svega pronaći sировинu — materijal od koga je moguće satkat i petnaestominutnu sagu o svakodnevnom ritmu velegrada, sa kojom ćemo proći kroz razne etape jednog potvesnog života — sna, ili na impresivan način doživeti kišu. Do sada kod nas nismo zabeležili takav kompletan slučaj (materija + realizator = filmsko umetničko delo), bar ne u domenu žanra o kome je reč. Hoće li se ovo stanje produžiti, i koliko, zavisi od cvetova koji cvetaju. A kod nas postoji uslov i mogućnosti za uzbijanje velike cvetne baštice.

Interesantni su i neobični filmovi dvojice mlađih reditelja koji se upravo sada nalaze pred koaćnom realizacijom. To su „Obici“ — film reditelja Petra Stojanovića, i „Koliko je sati?“ u režiji Mike Jovanovića.

Ideja za snimanje „Oblika“ bazirana je na slikarstvu koje svoju vlastitu inspiraciju crpe iz prirode. Posmatrajući prirodu možemo da zaključimo da apstraktna umetnost, kao takva, ili apstraktno slikarstvo, ustvari ne postoji. Sve

ono što se svrstava pod apstrakt-nim ima svoje poreklo u prirodi i prema tome je — realističko. Sce-narista i reditelj Stojanović uočio je ovaj fenomen i upravo oko kajere prema tim bizarnim, svakodnevnim arabskama u prirodi kraj kojih prolazimo nezainteresovani, i tako preneo na platno — bioskopsko platno, fantastični svet oblika i masa u prostoru, igru svetlosti i sene, ostvarivši jedan nesvakidašnji slikarski postupak.

U potrazi za temama svih vrsta, realnim i „apstraktnim“ filmski stvaraoci su se često sukobljavali sa vremenom ali ga se nisu dotakli, nisu pokušali da ga filmski izraze...

A ipak čovečanstvo se sve brže kreće u pravcu osvajanja prostora pa i — vremena. Čovek triumfuje nad vremenom i kontroliše ga ali — prividno. To je vizija koju je omogućio sat.

„Koliko je sati?“ — naslov je kratkometražnog filma čiji se autor, scenarista i reditelj, Mika Jovanović često nalazio u dilemi pred vremenom i u vremenu. Pred vremenom, koje je sa satom dobijeno konkretniju ozbiljnost i donelo korekcije čovekovom postojanju, jer je vreme skupo i veliko... Sata i skazaljki nisu uvek bila mada su ljudi ipak merili vreme. Niže bilo vremena bez vremena. Bi-lo je vremena bez sata. Bez skazaljki.

Snimanje ovog filma je završeno: u koliko sati, to je sasvim sve jedno. To neće biti istorija peščanog sata ni reklama „Šafhauzena“. To će biti mali doživljaj, i malo filozofska razmišljanja na temu vremena.

Minut i njegovih šestdeset sekundi traju uvek isto na satu. Na satu uvek isti — u životu toliko različiti minut. Koliki je minut... Minut čekanja... Dugi minut... Minut rastanka... Kratki minut... Dvoje u zagrljaju. Lokomotiva dahće. Zar je već pobegao — minut. Kratki minut rastanka.

Reditelj Jovanović i snimatelj Karadžinović odložili su filmsku kameru. Sada se u njihovim rukama oblikuje film o vremenu.

Ostaje nam da pričekamo, u vremenu, da bi videli ova dva filma, i one koji će doći posle njih, da vidimo način prilaženja materiji i filmski jezik kojim su ispričani, pa da damo konačni sud.

Nikola Majdak

„Nikada se nisam više izjednačio sa ličnošću iz filma kao što sam sa Kalom — Džemsa Dina. Gledao sam sebe...“

držuvenom sistemu. Ali ja saosećam da Žoom, do kraja delim njezino sudbinu i udes a na kraju, posle tragedije, ostajem u stolici nekako srušen i pust.

Kazanov film „Istočno od raja“. Koliko li nas je takvih kao što je Kal? Žar nema nikog ko bi nas voleo, zar je moguće da se može živeti da ne osetite ničiju ljubav. Zašto roditelji ne misle više na detinjstvo svoje dece, koja su osetljivija i znaju mnogo više no što oni misle?

Nikada se nisam više izjednačio sa ličnošću iz filma kao što sam sa Kalom — Džemsa Dina. Gledao sam sebe. Oko moje samote obavila se nešto tuge koja me je nagonila da gledam taj film iz dana u dan dok ne dođe neki drugi film ili nešto što će me zabaviti i zadržati da ne idem u bioskop. Ali toga nema... Čekam novi film, svaki je odlazak u bioskop uvek neizvestan, jer

Mitar Mitrović,
radiotehničar, Ljubljana

Izjednačujem se sa nekim junacima i likovima u filmovima koje gledam. Ponekad imam iste težnje kao neki lik u filmu. Sa nekim junacima se slažem i želim mu uspeh. Takvi filmovi u kojima likovi tako deluju na mene, daju mi moralnu snagu da koračam i istrajem u svojim malim životnim težnjama.

KUPON BROJ 4

4. pitanje: KOJE FILMOVE PROIZVEDENE U SVETU A KOJ KOD NAS NISU PRIKAZANI, BISTE ŽELELI DA GLEDATE?
POBROJTE IH:
Ime i prezime _____
Zanimanje _____
Adresa _____
Odgovor sa priloženim kuponom poslati najkasnije do nedelje 4. avgusta na adresu „Književne novine“, Francuska 7, Beograd, za filmsku anketu